SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 17

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Francuska 5 tel. 28-496

BEOGRAD, UTORAK 25 APRIL 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
3 DINARA

Svijetli dan u jugoslovenskoj zoni STT

Milena GAĆINOVIĆ

Negdje na vrhu spleta istarskih brda, ispod nas puca široki vidik i u daljini se ukazuje Jadransko More. S desne strane grad Trst, a sa lijeve, odmah od Trsta, pruža se čvrsto priljubljen na Jugoslaviju dio Istre koji je kod Novog Grada od nje odvojen granicom u zonu »B« STT.

Spuštajući se ka moru u susret nam silazi kao pryi vjesnik primorskih ljepota prisojno selo Kozine, zatim preko pograničnog bloka Režane, pa Buja koja se nalaze u samom srcu Zone i redom pored morske obale gradići Kopar, Izola, Piran, Portorož, Umag, Novi Grad — sve je to jedan pejzaž jedinstvene lepote sa blagim brdima pokrivenim terasastim, zelenim pojasevima, opasanim vinogradima, njivama, maslinjacima, i bogato rascvjetanim voćnjacima koji se na nekim mjestima spuštaju do u samo more. Dio Istre, sa nepunih 70.000 stanovnika, na koji opet imaju strašan apetit oni koji su ga dugo mrcvarili i krv mu pili.

Međutim s kraja na kraj Zone nema kućice na kojoj nije napisano ime Titovo. »Tukaj je nova Jugoslavija«, »Dolje fašizam«. Slavolucj ljepši od ljepšega uokviruju mnogobrojne parole Slovensko-italijanskog narodnog fronta. Visoko lepršaju udružene slovenačka, italijanska i hrvatska zastava. Bezbrojni natpisi i zelenilom okićene slike partizana govore o 6.000 žrtava koje je ovaj kraj dao u borbi za slobodu, potsjećaju da je narod spreman da i u buduće podnese još više za tekovine te borbe. Na ulice kao da je izašlo čitavo stanovništvo u svečanom pretpraznićkom raspoloženju. Sa različitih stanica odjekuju pjesme triju nacija pomiješane sa »Internacionalom«. Između starih, potamnjelih kućica bijele se nove škole, zadružni domovi i domovi kulture, hoteli, zgrade za stanovanje, novi putevi i kupališta — djelo narodne vlasti i pomoći Jugoslavije. Po prvi put uvedena struja osvjetljava mnoga sela, a iz crnog ropstva oslobođeno je na hiljade bezemljaša, kolona i napoličara, kojima je agrarna reforma dala zemlju, kuće, stoku. Unapređeno je ribarstvo, proizvodnja soli, brodogradilišna industrija... Radnici žive ljudskim, dostojnim životom. Italijanska reakcija i kominformovci jednodušno su se digli da otmu ovom narodu slobodu i napredak. Utrošeni su milioni lira na podmićivanje i potkupljivanje protiv Narodnog fronta, kako bi se ljudi bar uzdržali od glasanja. U Zonu su stigli skupocjeni paketi. Pored redovne propagande u italijanskim listovima i radio-emisijama slati su sanduci drugog štampanog materijala. Ljudi su nam pokazivali pisma u kojima im se prijeti ako budu glasali da će »kad uskoro Zona »B« bude priključena Italiji dobiti dvije kugle u čelo«, ili »biti poslati u koncentracioni logor«. Umjesto potpisa na pismima stoji nacrtano »oko koje vidi sve«. Svuda su sijane male italijanske trobojnice sa natpisima »Nemoj glasati«, »Živjela Italija«. Uoči izbora kad smo stigli u Zonu gradovi su bili preplavljeni strancima koji su došli preko Trsta.

★

Na sami dan izbora narod je izišao zorom na glasačka mjesta. Dolazilo se sa pjesmom i muzikom, kolektivno i pojedinačno, kličući narodnoj vlasti, socijalističkoj Jugoslaviji i maršalu Titu.

Istovremeno su se razmiljeli brojni strani novinari, razumije se, najviše italijanski. Samo to jutro iz Trsta, preko pograničnog bloka prešlo je 60 italijanskih »novinara«. Oni su se uglavnom vrtili po Koparskom srezu računajući da je tu pogodnije tlo za njihove operacije zbog većeg broja Italijana nego u Bujama. Žurili su od birališta do birališta zadržavajući se na ulazima duže vremena, sa notesima i fotografskim aparatima, registrujući svakog glasača i otvoreno pozivajući ljude da ne glasaju. Zatim su išli po kućama, pozivali pojedince po čoškovima, davali ilustracije, prijetili i obećavali.

Pored italijanskih bili su aktivni i neki drugi strani novinari. Neki su pošteno shvatili svoju dužnost posmatrača. Drugi ne. Tako smo još u 6.30 ujutro sreli rimskog dopisnika »Manchester gardijana« Silviju Sprig, koja nam je priznala da je u Zonu već dolazila 20 puta, a za vrijeme samih izbora pretrčavala je tri puta u Trst i natrag. Gospođa Spring nam je još tada izrazila saučešće na izgubljenim izborima, dodajući triumfalno, kao stručnjak koji se osposobio u samom Rimu:

»Niste dobro pripremili izbore. Italijani su narod sa kojim se može najlakše rukovati i okretati ga kako hoćeš. A vi to nijeste znali ili nijeste htjeli«.

Zatim je gospođa nastavila da trčkara, vukući strane novinare po biralištima, privatnim kućama, po zatvorenim krčmama koje su se na njeno lako kucanje u prozor mađiski otvarale, a noću je dovlačila nove strane novinare, stalno sve ubijeđujući u nedemokratičnost izbora.

Kako su se izbori i pored svega toga odvijali u savršenom redu i prijetila opasnost da će se sve svršiti bez ikakvog incidenta dopisnik »Unite« je pokušao da se kao udavljenik za slamku uhvati. On je sa jednim kolegom utišao u Buje i počeo izazivati narod busajući se u prsa svojim »internacionalističkim komunizmom«. Narod je odgovorio snažnim skandiranjem Titu, Partiji, Jugoslaviji i oko dopisnika lista »Unita« zaorila je i okružila ih »Kozara«. Ma da su Buje vrlo udaljene od Kopra i ma da su se italijanski novinari bili svuda razmilјeli, za čas se našlo njih 23 iz redova najcrnje reakcije da brane svoga kolegu iz kominformskog lista »Unita«, to jest da u Informacionom centru protestuju »kako bi čulo međunarodno javno mnijenje«. Kada smo ih tu zatekli kako histerično vrište i ciče, dokazujući i nogama i rukama neka čuda, izgledali su kao bijedni lakrdijaši koji su vrlo rđavo naučili uloge.

Poslije njihovog odlaska iz Buja najšli su tršćanski dopisnici londonskog »Tajmsa« i »Dejli telegrafa«. Narod je mislio da su i oni italijanski novinari pa je i oko njih nastavio igru, pjesmu i klicanje.

★

Svraćamo u selo Dajli. Kamene kuće i dvorišta potsjećaju na hercegovačka. Baš kada smo prolazili kraj jednog dvorišta, Anđelka Pilastro vadila je vodu iz bunara. Kada je čula da smo iz Beograda, lice joj se razvuklo u radostan smijeh i zamolila nas je da svratimo u kuću. Ulazimo u masivnu i prostranu dvospratnicu. Oko nas se za čas okupljaju ukućani — Anđelkin muž, dvije kćeri i unuče, dok su dva sina negdje napolju. Porodica Pilastro spadala je ranije u kolone ovoga sela, koji su radeći za fratre, jedva životarili. Pitamo ih kako sada žive. Njihovi glasovi se nadvikuju:

«Diferenza grande!» (»Velika razlika!«).

Zatim odmah, prije svega ostalog, po starom istarskom običaju, iznose na sto ogromni bijeli hljeb, vino pa nastavljaju živu uzbudljivu priču. Njihovi preci doselili su ovamo još 1817 godine, zbog gladi, iz Riminia. Nikada, odkada postoji, njihova porodica nije imala svoju kuću. Agrarnom reformom 1946, po prvi put su dobili kuću u kojoj evo sada žive. Sa kućom im je dodijeljeno i 7 hektara zemlje, 4 hiljade čokota loze, četvoro goveda i štala. Komšije koje se okupljaju, takođe bivši koloni, objašnjavaju kako je dodijeljena zemlja svima. »Na mitingu 1947, kome je prisustvovalo 130 domaćina, odlučeno je da se na 45 porodica bezemljaša, kolona, napoličara i fratarske posluge razdijelili 582 hektara prvoklasne oranice koju su dotada uživala sedmorica fratara. Eto, tako mi živimo otkako je došla nova Jugoslavija na čelu sa Titom«.

Svraćamo u seljačku radnu zadrugu u kojoj je 16 porodica. Dvadesetsedmogodišnji pretsjednik Rikardo Ferleta govori sa ushićenjem o napretku zadruge. Rikardo govori »istarski« što znači pomiješano italijanski i hrvatski. Skupljaju se i ostali zadrugari i iznose navjerovatne trikove kojima su i ovdje oni iz Trsta namjeravali da pomute «narodno jedinstvo.

»Ali, naš im je odgovor dat još jutros u sto od sto glasačima za Narodni front« govor zadrugar Viktor Rajuh koji se kao partizan borio protiv fašista, a zatim kao kolon iz drugog mjesta ovdje dobio zemlju i svu je dao u zadrugu u kojoj radi sa ženom i troje djece.

U selu se nalazi i dom za starce i starice koji izdržavaju narodne vlasti. Dom je tako lijepo uređen i njegovi stanovnici tako bezbrižno i veselo žive, da nam je jedan stranac rekao: »Pod rukovodstvom ovakve narodne vlasti zaista čovjek može da se raduje i starosti«.

Sutradan poslije izbora nastavljeno je praznovanje. Širom Zone slavljena je pobjeda, na trgovima i po ulicama, bakljadama i igrankama.

Zaustavljamo se u Sagetu kod Umaga. Izlazimo pred transportnom palatom od oko 40 soba u kojoj je stanovao grof de Frančesko, dok se u malim bijednim straćarama gušilo čitavo selo kolona i napoličara. Šofer nam priča kako se tu lani napio od veselja kada je prvi put uvedeno električno osvjetljenje. Oko nas je svijetlo. Okupljaju se članovi seljačke radne zadruge u kojoj je učlanjeno čitavo selo. Oni se između sebe otimaju u čiju ćemo kuću svratiti.

U kući jednoga od njih opet hljeb i vino. Među komšijama pojavljuje se i 73-godišnja Lucija Magia koja je na takmičenju za Osmi mart daleko prebacila sve date obaveze i nagrađena od Kotarskog sindikalnog vijeća skupocjenim radio-aparatom. Pretsjednik zadruge Vitorio Favreta čija čitava pojava izaziva povjerenje i poštovanje, iznosi istorijat zadruge. Još 1947 oni su oformili SRZ prvog tipa, koja je 1948 prerasla u zadrugu trećeg tipa. Svu zemlju i sve što su imali ili agrarnom reformom dobili kao bezemljaši, koloni i napoličari svi, do posljednjeg stanovnika sela, su dali u zadrugu. Sada imaju 220 hektara zemlje, 110.000 čokota loze, mnogo stoke itd. Svi zajedno ističu da je njihova zadruga dala najviše ljudi u dobrovoljnim brigadama za radove i u Zoni i u FNRJ. Njihov omladinski nogometni klub igra u Nogometnoj ligi STT njegovi članovi su na iskićenim biciklima, prenosili juče ujutru izborne rezultate 100% glasanja.

Zadrugari su naročito ponosni na 24-godišnjeg druga Silvana Forca. Njega je zadruga odgojila i izgradila. Počeo je radeći na organizovanju zadruge. Odatle je prešao na dužnost sekretara Mjesnog komiteta KP, pa pretsjednika Mjesnog narodnog odbora. A na ovim izborima izabran je za odbornika Kotarske narodne skupštine.

Kada se napolju već smrklo, u velikoj dvorani bivšeg dvorca grofa de Frančeska uveliko se razbuktavalo narodno veselje zbog pobjede na izborima, na kojima je narod odlučno rekao da je za narodnu vlast, za FNRJ.

Informbiroovski „kulturtregeri“

Ivan KARAIVANOV

Informbiroovska rezolucija, u čije su temelje položena poznata pisma Staljina i Molotova, otvorila je vrata kontrarevolucionarnoj kampanji protiv Komunističke partije Jugoslavije i njenog rukovodstva, protiv naroda Jugoslavije. Ova kampanja, uperena pro tiv istoriskog prava naroda Jugoslavije da izgrađuju socijalizam u svojoj zemlji onako kako to oni žele, kako to oni shvataju, traje već dvadeset meseci. Ona je otpočela time, što je dokazivala prelazak rukovodstva Komunističke partije Jugoslavije i same Partije na pozicije buržoaskog nacionalizma, vraćanje ka kapitalizmu, zatim je prešla na dokazivanje kako su Komunistička partija Jugoslavije i narodi Jugoslavije izdali front socijalizma, postali izdajnici fronta mira i socijalizma, i dotle je došla, da je otpočela da dokazuje, — a što i do danas bezuspešno čini, — kako su Komunistička partija Jugoslavije i njeno rukovodstvo postali fašisti, špijuni i sluge anglo-američkog imperijalizma. Do takve čudovišne gluposti srozali su se rukovodioci SKP(b), koji pretenduju na rukovodeću ulogu u radničkom pokretu, srozali su se poslušni informbiroovci drugih komunističkih partija. I glomazni propagandni aparat Moskve latio se toga da dokazuje sve ove arhiglupe stvari. Zašto? Da bi onemogućili izgradnju socijalizma u Jugoslaviji uprkos svemu, da bi paralisali borbu za ravnopravne socijalističke odnose među socijalističkim zemljama, da bi obezbedili mogućnost eksploatacije malih naroda, koji grade socijalizam, od strane velikog Sovjetskog Saveza, da bi potčinili jednom zauvek interese ovih malih naroda velikoruskim interesima pretendenata na rukovodeću ulogu, i najzad da bi po svaku cenu dokazali da su u pravu i da su nepogrešivi rukovodioci SKP(b), autori čudovišne rezolucije. Je li moguće da se drukčije nazove kampanja, koja je sebi postavila takve »progresivne« ciljeve, nego samo kontrarevolucionarnom?

Bezbrojnim glasovima ponavljaju sada informbiroovci iz Moskve i Varšave, iz Praga i Budimpešte, iz Bukurešta i Sofije, pa čak i iz izgladnele Tirane, da je Titova »klika« izdala front socijalizma i da danas pomaže anglo-američkim imperijalistima u pripremanju rata protiv socijalizma. Brbljati gluposti dosta je za one koji pate od razvodnjavanja mozga i od poniznosti? Ko je otpočeo kontrarevolucionarnu kampanju? Zar nije Moskva prva otpočela da govori i naziva raznim imenima ne samo rukovodstvo Komunističke partije Jugoslavije, već i samu Partiju, pa čak i narode Jugoslavije? Zar nisu Moskva i njoj pokorni informbiroovci — ne zadržavajući se čak ni na onom trulom moralu buržoaskih piskarala, ne uzimajući u obzir ni prosto moralnopolitičko poštenje običnog, prostog čoveka, — pokazali pred celim svetom svoje idejno siromaštvo, pokazali idejno-političku krizu vodećeg vrha SKP(b) i rukovodstava svih informbiroovskih partija? I kada su rukovodioci Komunističke partije Jugoslavije, kada su obični članovi ove Partije, kada su obični članovi osmomilionskog Narodnog fronta počeli da otklanjaju ruku koja im je nanosila udarce, onda je hegemonistički aparat histerično počeo da vrišti, da titovska »klika« kleveta Sovjetski Savez. Zar to nije nečasnost? Zar to nije političko licemerje?

Odavno je već nastalo vreme da se stvari nazivaju njihovim pravim imenima. Ko je izdao socijalizam? Da li onaj koji se krvlju svojih naroda, — koje je podigao u strašnom istoriskom trenutku, kada je cela Evropa stenjala pod gvozdenom čizmom Hitlera, — revolucionarnim korakom, najpravilnije primenjujući principe marksizma-lenjinizma, prema specifičnoj jugoslovenskoj situaciji, borio i protiv fašističkih hordi da bi pomogao Sovjetskom Savezu, koji je tada krvario, i istovremeno ostvarivao svoju Narodnu revoluciju, — ili oni, koji su sedeli u Moskvi i očekivali spasenje od Crvene armije? Da li je Komunistička partija Jugoslavije pod rukovodstvom Tita izdala socijalizam ili oni koji su, potčinjavajući interese malih komunističkih partija i njihovih naroda, i kada je to trebalo i kada je to bilo potpuno nepotrebno, interesima sovjetske zemlje, propovedali, što i sada nastavljaju da propovedaju, da će oslobođenje svim narodima doneti Crvena armija? Da li je izdao socijalizam onaj koji je otpočeo borbu na život i smrt za ravnopravne socijalističke odnose, ili onaj, koji hoće da sačuva neravnopravne, nesocijalističke, kapitalističke odnose među narodima, koji grade socijalizam? Zar nije izdao socijalizam onaj, koji kao histerična žena samo blebeće o borbi za mir, a čini sve da mira ne bude? Zato se borba protiv Jugoslavije i njenih naroda i ne može drukčije nazvati nego samo borbom za pripremu rata. A ko stvarno, ko objektivno pomaže imperijalistima u njihovoj politici pripremanja rata? Ko je zbog svoje svesne politike lišio veliku Kinesku revoluciju mogućnosti da što pre dobije pomoć od strane kapitalističkih država, da što pre pristupi obnovi svoje privrede i pređe na izgradnju socijalizma? Ko je to učinio, ma da je dobro znao, da kao što kapitalistički svet ne može bez socijalističkog, tako i socijalistički ne može bez kapitalističkog u svom privrednom životu? Zar nisu to učinili pretendenti na rukovodeću ulogu? Zar nisu svesno, zbog svoje besprincipijelne politike, koja je karakteristična po svojoj disharmoniji između dela i reči, oni lišili veliku Kinesku revoluciju zasluženog oreola? Da nije bilo ove besprincipijelne politike rukovodilaca Sovjetskog Saveza, koja je svom snagom nanela udarac autoritetu socijalizma u svetskim razmerama, Kineska revolucija bi blistala kao pravo sunce i budila bi ne samo oduševljenje, već bi podizala na još neviđenu borbu za oslobođenje čitavog radnog čovečanstva i bila bi ovenčana sigurnim uspehom. Zar nije to izdaja stvari socijalizma? Ko slabi snagu socijalizma u zemljama narodne demokratije, podvrgavajući ih ekonomskoj eksploataciji i političkom porobljavanju?

Sve je to plod čudovišne politike pretendenata na rukovodeću ulogu, pretendenata koji su izvršili reviziju osnovnih principa marksizma-lenjinizma. Kao što su nekada rukovodioci Druge internacionale otupljivali revolucionarnu suštinu marksizma da bi veliko učenje Marksa načinili »kulturnijim«, da bi ga načinili pristupačnim za ideologe imperijalizma i da bi izmirili radnike sa kapitalistima, tako sada rukovodioci SKP(b) otupljuju revolucionarnu suštinu lenjinizma da bi sačuvali za sebe, za birokratski hegemonizam, pravo eksploatacije malih naroda i partija, da bi sačuvali neravnopravne, nesocijalističke odnose među socijalističkim zemljama, da bi sačuvali pravo na rukovodeći vrh, pravo na nepokolebljivi autoritet, pravo na priznanje teorije i prakse SKP(b) i sovjetske države obaveznim i apsolutno tačnim za sve nacije i za sva vremena. Mi ovde nećemo govoriti o korenima ovog revizionizma, o njegovim ekonomskim korenima. Onaj kome su dobro poznati ekonomski koreni revizionizma Druge internacionale, taj će dobro shvatiti i ekonomske korene novog revizionizma. Ako se setimo iz kakve je ekonomske osnove ponikao socijalizam u Sovjetskom Savezu, ako uzmemo u obzir ideologiju ruskog carizma koja je čitavo vreme uticala na novu ideologiju, na sovjetsku inteligenciju, uticala ne samo sa svojim naučnim postignućima, već i navikama, tradicijama, čudovišnim birokratizmom, ostacima despotske, azijatske prošlosti, i ako tome dodamo želju rukovodilaca SKP(b) da svu praksu partije i države pretstave kao jedino moguću i najbolju, kao obaveznu za sve, onda će nam potpuno jasni biti koreni današnjeg revizionizma. A baš ovaj revizionizam pretstavlja ne samo osnovicu za neravnopravne odnose, već i uzrok za tešku idejno-političku krizu koja nastupa i koja se razvija pred nama.

Boriti se za neravnopravne, nesocijalističke odnose među socijalističkim zemljama, za eksploataciju ovih zemalja, za nametanje praktičnih normi partiskog i državnog života Sovjetskog Saveza, kao opšte obavezne za sve narode i za sva vremena — to je sadržaj ove kampanje, koja se vodi, kao što smo već rekli, dvadeset meseci protiv Komunističke partije Jugoslavije i naroda Jugoslavije. Ali ona je uperena svom svojom oštrinom i protiv fronta mira, protiv socijalizma uopšte.

Informbiroovski aparat i njegove sluge odevaju ovu kampanju u čudovišnu i nečuvenu laž i šire po čitavom svetu. Laž i kleveta — to je ruho ove kampanje. Ove vrline informbiroovskih »kulturtregera« uočićete na svakom mestu — u svakom i najmanjem članku, i u najbeznačajnijoj radio-emisiji iz Moskve, Varšave, Sofije i Praga, u svakom čudovišnom procesu, kojim je »jasno« dokazano izdajstvo Titove »klike«, u svakoj reči. Laž — to je sve za informbiroovce! Njome oni manipulišu u svim slučajevima i njome dokazuju sve čudovišne stvari, kako bi čitav svet uverili da je Jugoslavija »čudovišna« zemlja, da tamo ne grade socijalizam, da su tamo sve sami špijuni i izdajnici, da je tamo fašističko ropstvo, da je zemlja puna tamnica itd. itd... Ne može se ni nabrojati sve ono što su u stanju da izmisle informbiroovski »kulturtregeri«. »Čudovišnom zemljom« nazvao je Jugoslaviju nekada pametni Manuilski. Fadjejevu je palo na pamet čak i to kako Jugoslavija nije uzela učešća u oslobodilačkom ratu protiv hitlerovskog varvarstva. Ovo mu se može oprostiti, jer on ipak nije smeo da kaže, da je Mađarska uzela aktivno učešće u antihitlerovskoj koaliciji. Tihonov je napisao lepu zbirku pesama »Nova Jugoslavija« i objavio je krajem 1947 godine, a posle pet meseci bio je prinuđen da piše ne samo protiv rukovodstva Komunističke partije Jugoslavije, već i protiv naroda Jugoslavije.

Laž je — čudovišna i nečuvena — duša svih tih ljudi i svih informbiroovskih »kulturtregera«. A u stvari, laž pretstavlja izmišljenu, nepostojeću stvarnost i dela, fantastičnu stvarnost! A ko svoje misli i mišljenja zasniva na izmišljenoj stvarnosti, taj je metafizičar, taj je idealist, pored toga što je i čovek bez političke časti, kada laže iz političkih razloga. Čak kada lažu, informbiroovci baš samim tim dokazuju da su materijalističku dijalektiku Marksa i Lenjina pretvorili u informbiroovsku metafiziku. Čak kada lažu, oni potvrđuju ne samo duboku idejno-političku krizu, oni pokazuju i svoj moralno-politički pad. Oni pokazuju svoju bespomoćnost, svoju slabost.

Međutim, sa laži se daleko ne dospeva. U laži su kratke noge, kako to lepo kaže naš narod. Brzo će se svršiti put plitkoumnih lažova — put nečasne, besprincipijelne i kontrarevolucionarne borbe protiv herojskih naroda Jugoslavije, koji grade socijalizam u svojoj zemlji uprkos nečuvenim preprekama. Jadni informbiroovski »kulturtregeri«, ma kako visoko mesto zauzimali na birokratskoj lestvici hegemonističkog aparata, tavoriće svoj bedni život mračne herostratske slave.

Povodom proslave petogodišnjice

Makedonski narodni teatar

Kole ČAŠULE

Kad se aprilske večeri 1945 po prvi put digla zavesa prvog teatra u istoriji makedonskog naroda, kad je sa scene prhnula i poletela »kitna i zvučna« makedonska reč i kad su suze radosnice, kao nezvani ali beskrajno dragi gosti, zauvek navrele na oči i onima na sceni i svima u sali — i jedni i drugi —, ceo narod je osećao istoriski značaj te večeri: kao čedo revolucije, znak slobode — počeo je svoj život Makedonski narodni teatar.

I evo od te večeri prošlo je pet godina.

Reklo bi se mali period za izgradnju, umetničku afirmaciju jednog pozorišta. Da, zaista — ali samo reklo bi se. Jer vremenska mera već odavna u našoj zemlji nije mera ni tempa, ni uspeha naše izgradnje. Takav je slučaj i sa petogodišnjim razvitkom Makedonskog narodnog teatra.

★

Više iz nepoznavanja faktičkog istoriskog materijala nego li iz ičeg drugog, često se puta piše o Makedonskom narodnom teatru, kao o pozorištu bez pozorišnih tradicija, kao o nečem isključivo novom, čiji je jedini početak u aprilu 1945. I razumljivo je, često se puta, baš usled toga i dolazi do izvesnih krivih zaključaka.

Zaista kad je reč o pozorišnim tradicijama makedonskog naroda, onda se ne misli na baš onakve pozorišne tradicije samostalnog pozorišnog postojanja i dolanja — kakve u većoj ili manjoj meri imaju ostala pozorišta u našoj zemlji (beogradsko, zagrebačko, ljubljansko i dr.). Ne misli se na to da je bilo kad ranije makedonski narod imao svoje oformljeno pozorište, svoju nacionalnu dramu i da tradicije makedonskog narodnog teatra potiču iz nekog takvog pozorišta. Ne.

Takvog pozorišta, kao ni bilo koje druge umetničke ustanove, makedonski narod nije imao.

Porobljivači makedonskog naroča raznih vera i boja, zakrvljeni među sobom oko pljačke, krvi i znoja makedonskog naroda, bili su jedino jedinstveni u tome da uguše svaki kulturni razvitak makedonskog naroda, da ga spreče da dostigne makar kakav umetnički izraz — i sve u cilju da uguše njegovu nacionalnu svest kako bi ga tako mogli lakše da ugnjetavaju.

Tako je i došlo do paradoksalnog fakta da je narod, koji je rodio prvu slovensku pismenost, narod koji je dostigao takav nivo likovne umetnosti kakav pretstavljaju freske Sv. Sofije, Nereza itd., narod koji je u svojim nedrima odgajio prkosne znakove svoje životne sposobnosti i umetničke snage, svoju narodnu pesmu, igru, vez, duborez; da narod koji je tokom vekova krvario u brojnim bunama i ustancima za svoju slobodu — ostane bez svoje književnosti na svom jeziku, bez svojih umetničkih ustanova, bez svog nacionalnog pozorišta!

Ali ako nije bilo pozorišne zgrade, ako nije bilo nacionalnog teatra bilo je nečeg što kao pregnuće, kao stremljenje, kao tradicija znači izvanredno mnogo i to ne samo kao umetničko dostignuće, već kao linija borbe i razvitka nerazdvojene organske povezanosti sa revolucionarnom borbom naroda.

Bilo je brojnih pozorišnih grupa, koje su, uprkos mraku ropstva svetlile i kao umetnička i kao revolucionarna žarišta.

Njihov početak nalazimo još u prvim decenijama prošlog veka u licu Jordana Hadži Konstantinova-Džinot i pesnika Rajka Žinzifova, koji su u Velesu organizovali prvu pozorišnu grupu i na koju su gledali jedino kao na sredstvo revolucionarnog buđenja makedonskog naroda. Postavljajući za cilj nacionalno i revolucionarno buđenje makedonskog naroda, obilazeći svojom grupom celu Makedoniju i pretvarajući pozorišne pretstave u tribunu protesta protiv porobljivača, ovi su preporoditelji zaveštavali daljim generacijama shvatanje umetnosti, a osobito pozorišne umetnosti, kao sredstva borbe, zaveštali su nerazdvojnu povezanost pozorišta i pozorišnih trudbenika sa interesima i borbom naroda.

Iako su se njihovi pozorišni uspesi, koji su se čak po izvesnim podacima svodili i na »pomakedončivanje« drama, da bi služile revolucionarnoj svrsi, prekinuli njihovom smrću, nije se prekinula ni živa ljubav naroda prema pozorištu koju su oni zapalili, niti zavet koji su od njih prihvatili revolucionari krajem prošlog veka. Sa stvaranjem VMRO — Goceta Delčeva, sa novim organizovanim stepenom borbe makedonskog naroda i rad pozorišnih grupa je dobio novi zamah i širinu.

Još uvek su žive uspomene na učiteljske pozorišne grupe (Prilep, Bitolj, Solun, Veles itd.) koje su produžile rad na revolucionarnom buđenju naroda i njegovom povezivanju sa kulturom drugih naroda. Osobitu ulogu odigrala je i prva poznata do sada nacionalna drama »Krvava makedonska svadba« Vojdana Černodrinskog koja je prošla kroz celu Makedoniju, dostigla svaki njen kutak i prerasla u narodnu dramu, koja je tek sišla sa pozorišnih dasaka zabranom porobljivača da bi produžila svoj život u prirodi, pod vedrim nebom, uz straže koje su puškom obezbeđivale tok pretstave. U arhivi Makedonskog narodnog teatra, ma da još mladoj i nepotpunoj, mogu se već sresti dokumenti koji baš slikaju taj momenat borbe pozorišnih grupa.

A koliko je bila stvarna uloga tih grupa možda će posvedočiti mnoga pričanja očevidaca koji govore kako su posle prikazivanja »Krvave makedonske svadbe« prigrlili pušku da je do kraja života ne ostave.

Ni period između dva rata nije bio povoljniji za makedonski narod. U Skoplju je zaista otvoreno pozorište, čak i sazidana nova zgrada, i radila pune 23 godine stalna trupa. Ali je ono bilo ne samo daleko od pozorišta za kakvim je žudeo makedonski narod, već je bilo i organ asimilatorsko-denacionalizatorske politike novih porobljivača. I makedonski narod ga je kao takvog prezreo i ponovo okrenuo lice svome narodnom pozorištu, ilegalnim pozorišnim grupama koje su nicale, nestajale i opet se rađale daleko od zvaničnih zgrada i uprkos zvaničnoj vlasti.

(Nastavak na trećoj strani)

LICE K. SIMONOVA

Olina KREJČOVA

Konstantin Simonov je književnik. Još više nego to, on je književnik prve zemlje socijalizma. To znači da bi više no književnici kapitalističkog sveta trebalo da ima duboko razumevanje za sve ono što se u svetu zbiva, za sve revolucionarne procese ne samo u svojoj sopstvenoj zemlji, nego i izvan nje. Vaspitan naukom marksizma, tom najčovečnijom od svih ljudskih saznanja, trebalo bi da se njom i upravlja. Mi svi izvan granica Sovjetskog Saveza imamo pravo očekivati, da sovjetski književnik poštuje istinu i da ima hrabrosti da se za nju bori. Jer i mi svi komunisti ili napredni ljudi uopšte imali smo u teškim posleoktobarskim danima hrabrosti, da se u našim zemljama borimo za istinu, koja se ostvarivala u Sovjetskom Savezu. To je dužnost poštenog čoveka — utoliko više to je dužnost sovjetskog pisca, koji treba da je svestan toga, da su u prvu zemlju socijalizma bile uprte oči celog sveta. Oči svetskog proletarijata, poštene inteligencije, oči trudbenika uopšte gledale su u SSSR sa nadom, da će prvi put u istoriji biti izgrađeno društvo, koje će čoveku dati njegovo dostojanstvo, stvarnu slobodu a time i neograničeno osećanje ljudske sreće. A svetska reakcija uvek je očekivala da ovo delo neće Sovjetskom Savezu poći za rukom. I zaista, delatnost i držanje raznih Simonova, Fadjejeva, Tihonova pre potkrepljuje očekivanja reakcije, nego nade svetskog proletarijata.

Da pogledamo samo Simonova, mada se ne samo jednom komunisti nego svakom poštenom naprednom čoveku gadi, da gleda kako »inženjer ljudske duše« pljuje sam sebi u lice i to još veoma spremno, bez najmanje trunke stida.

Još u Čehoslovačkoj sam čitala Simonovljev »Jugoslovenski dnevnik«, zbirku kratkih priča, koje je Simonov napisao kao ratni dopisnik, koji je živeo u toku 1944 godine među jugoslovenskim partizanima. Iako mu i tu smetaju dve stvari: njegov ne baš veliki talenat i, uglavnom, uobraženost sovjetskog nadčoveka, koji samo svoje sopstveno smatra za najlepše, najveće i hvale najdostojnije — Simonov ipak nije mogao a da o sastanku sa Titom ne napiše sledeće:

»Juče sam imao sreću da vidim maršala Tita i razgovaram s njim. Nemajući pretenzija na to, da u kratkom dopisu dam lik ovog izvanrednog čoveka, ja hoću samo da nabacim nekoliko letimičnih poteza koje sam zapamtio kao pisac.

Lice maršalovo uvek je živo, vedro, često nasmejano. Kad je govorio, zadivljavao je u isto vreme nekom osobitom mirnoćom. Maršal je bio veoma pažljiv prema svojim sabesednicima a u isto vreme izgledalo je da on stiže da misli još o nečem drugom, beskrajno važnijem od onoga o čemu govori sa vama. Njegove mirne zamišljene oči gledale su prijazno, reklo bi se čak i meko ,ali meni se činilo: teško onome ko naljuti ovog čoveka, koji je živeo životom punim iskušenja...«

I dalje:

»Stigao sam kod maršala za vreme večere. Oko stola sakupilo se nekoliko oficira Vrhovnog štaba. Borbeni dan, kao i svi poslednji dani, doneo je dobre vesti i za stolom je vladala ona živost, koja se javlja kod ljudi koji su prošli teška iskušenja ali su već otškrinuli vrata, koja vode u bolju budućnost...

To je u stvari bilo prvo veče kada su se sreli ljudi, koji su toliko godina hodali po planinama, koji su svaki dan bili na rubu smrti i često daleko jedan od drugog... Ja sam pažljivo posmatrao maršala. Na njegovom, obično ozbiljnom licu ogledao se neprikriveni izraz sreće. On je bio srećan zbog toga, što su se ostvarili divni snovi i želje, kojima je on poklonio svu snagu svoje duše. U ovim pesmama raznih naroda koje su se razlegale za ovim stolom, nehotice se video simbol njihovog — bio sam uveren — besmrtnog bratstva koje se rađalo...«

Dalje Simonov opisuje, kako je za stolom sedeo čovek, šezdesetih godina, koga mu je maršal pretstavio, kao umetnika, sa kojim je proveo mnogo godina na robiji. Tako se Simonov upoznao s drugom Mošom Pijadom.

Četiri godine nakon toga došla je Rezolucija Informbiroa, koja je kao udar groma zbacila lažne maske sa lica takozvanih »prijatelja« i pokazala, koliko prljavštine, koliko malograđanske besprincipijelnosti i kukavičluka je bilo pod maskom.

Ni Simonov nije održao svoj obraz čist, ni Simonov se nije pokazao dostojnim sledbenikom velikog humaniste Maksima Gorkog. On se spremno požurio da napiše novi članak o Titu i Moši Pijade. Napisao je Simonov, a štampala »Pravda«, organ SKP(b) — na svoju sramotu!

Neman nameru da tu branim druga Tita ili druga Mošu Pijade, jer ne postoji u istoriji čovečanstva takva gadost, koja bi imala snagu da zatrpa istinu. A što se tiče oblika Simonovljeve »inspiracije«, nema sumnje da je autor morao da ima neku sebi ili svojoj psihologiji poznatu sliku pred očima, kad je mogao u jednom dahu da priča kako je to lako pobiti pedeset, sto hiljada ili milion ljudi u svojoj rođenoj zemlji, samo zato jer se čovek boji da će izgubiti svoja imanja i privilegije.

Nama, koji se borimo za slobodu i dostojanstvo čoveka izgrađujući socijalističko društvo, sasvim je tuđa i potpuno neshvatljiva takva patološka »inspiracija«.

Čoveku je prosto rečima teško izraziti kakva odvratnost ga obuzme kad pročita ovu Simonovljevu »literaturu«, jer i u svetskoj buržoaskoj štampi redak je slučaj, da poznati književnik — u suprotnosti sa svojim sopstvenim iskustvom — bez ikakvog stida prospe toliko blata.

Čovek ne može i da ne pomisli kakvu bedu sovjetske književnosti, sovjetske savesti pokazuje ovaj Simonovljev članak. Čovek isto tako ne može da ne pomisli kako je smrću Gorkoga otišao poslednji čovek, koji je imao snage i hrabrosti, da se bori za književnost, koja čoveka uzdiže na visinu, koja ga čini slobodnim bićem, koja ga vaspitava i oplemenjuje i stvara od njega biće koje nogama čvrsto stoji na našoj zemlji ali glavom dopire do samih zvezda. Sa Gorkim je otišao borac, koji je dosledno ratovao sa starim neprijateljima čoveka kao što su podlost, halapljivost, predrasude, želja za imovinom, kukavičluk i laž, ukratko borio se protiv svega što čini čoveka čoveku — kurjakom.

»Književnik, to su oči, uši i glas klase« — učio je Gorki sovjetske književnike. »Književnik, čovek određene sredine i epohe mora služiti napretku. On je više no ikoji drugi čovek — čovek stvarnosti ali samo onda ako se obrađujući je kao svoj materijal **pobrine da je stvarno prouči.«** (podvukla O. K.)

Još 1930 godine Gorki je pisao: »Naši mladi pisci, ako hoće pošteno da rade na izgradnji novog sveta moraju dobro shvatiti suštinu i smisao novog odnosa prema ljudima, moraju drugačije podesiti svoje gledanje. Ako pak ne uspeju da to učine, poći će istim putem, kojim su išli očevi hrišćanske crkve i buržoaski moralisti...«

U Sovjetskom Savezu imamo danas, više nego nam je prijatno, dokaza, da sovjetska literatura, sovjetski književnici ne cene baš mnogo zavet Gorkoga. Ni Simonov nema ničeg zajedničkog sa velikim humanističkim idealima, za koje se Gorki borio, za koje se danas bori svetski socijalistički pokret. Gorki nikad nije štedeo napora da sovjetskim piscima usadi duboko u svest poštovanje i ljubav prema čitalačkim masama i ljudskom razumu. On je upozoravao da za nove milione čitalaca literatura nije luksuz nego najozbiljnije učenje. A čemu uči sovjetske ljude ovaj članak Konstantina Simonova. Taj članak naprotiv dokazuje samo jednu strašnu činjenicu — da jedan od vodećih književnika, nosilac Staljinovih nagrada, ima dušu jednog bednog malograđanina, koji ne može ništa drugo u svojoj mašti zamisliti, nego da čovek voli samo odela, prstenje, rezidencije i da zbog toga ne znači za njega ništa, ako iz straha za ta svoja odela ubije desetine ili stotine hiljada ljudi. Kakva je to stvarnost u socijalističkoj zemlji, gde i posle trideset godina izgradnje socijalizma može jedan pisac tako »maštati»? Koliko ja znam ovde u Jugoslaviji bi se za takve misli postideo i najobičniji čovek na selu.

Članak Simonova u »Pravdi« svedoči i o tom, da je svetla, borbena, radosna crvena zastava, taj simbol borbe za novog čoveka ispala iz ruku sovjetskih kulturtregera. Sovjetski umetnici su »zaboravili« reči Maksima Gorkog »da je komunist, kolektivist čovek koji počinje da shvata da on radi ne samo za sebe i za državu u kojoj je on gospodar, **nego i za pouku čitavom svetu radnog naroda, proletarijatu«.** (Podvukla O K.) Ali niti veliko interesovanje Gorkoga za borbu oko stvarnja ljudskog, niti crvenu zastavu, simbol te borbe, sovjetski umetnici nisu u stanju da održe. Dobro bi bilo bar to da shvate, da je socijalizam ušao u mnoge nove zemlje a u mnoge od njih sa sovjetskim obeležjem; i da neće trajati dugo pa će narodi ovih zemalja shvatiti da tu nije u pitanju Jugoslavija o kojoj pričaju da prelazi ili da je prešla u tabor imperijalizma, već trulež u sovjetskoj zemlji.

Kad sam pročitala članak Simonova u »Pravdi« pomislila sam da će u mom češkom narodu takav »posao« sovjetskih ljudi napraviti više štete nego ovde u Jugoslaviji. Ali ja sam čvrsto ubeđena u to, da je Jugoslavija svojom borbom za ravnopravnost malih i velikih, za pravo na slobodni razvitak svih naroda, za stvarno slobodnog smelog čoveka preuzela ovu crvenu zastavu i visoko je digla za sve one, koji su ostali verni principima Marksa i Lenjina, da su jugoslovenski komunisti čudesno prošli kroz teška iskušenja i postali dostojni naslednici najboljih tradicija socijalizma. Dok su se sovjetski književnici-komunisti srozali na nivo slugu režima iako znaju, da je to antisocijalistički — jugoslovenski komunisti, književnici i narod uopšte brane slobodu ne samo svoje zemlje, nego svih onih, koji će iza njih kročiti na put izgradnje socijalističkog društva, brane veru u snagu socijalizma, koja je danas svetu toliko potrebna.

Dok su se sovjetski »inženjeri ljudskih duša« srozali na ulogu koju je iz dubine duše mrzeo već Sirano, da »kraj zaštitnika, ko bršljan po kori, ližući je sebi čvrst oslon da stvori, penje se lukavstvom, ne snagom i peva u duhu mode« — jugoslovenski komunisti na čelu sa čistom, jakom i čvrstom ličnošću Tita, neokaljani, nesavijeni oko nekog bora visoko dižu crvenu perjanicu svoju.

MEĐUNARODNI PJEVAČKI KONKURS U BELGIJI

Od 16 aprila do 21 maja održaće se deveti međunarodni kunkurs za solo pevanje u Vervijeu (Belgija). Konkurs organizuje belgisko muzičko udruženje »Eko ge travajer« (»Echo des Travailleurs«). Na programu su u glavnom operne arije.

Dosada se za konkurs prijavilo preko 150 pjevača iz 16 zemalja. Od naših pjevača sudelovaće Valerija Hebalova i Miroslav Čangalović, članovi opere iz Beograda, Tomislav Neralić, Nada Putar, Vladimir Ruždak, Jeronim Zubec i Ratimir Delorko, članovi opere iz Zagreba, te Janez Lipušček i Rudolf Franci, članovi opere iz Ljubljane. Pratilac na klaviru naših pjevača biće Andrija Preger.

Nazim Hikmet štrajkuje gladju u zatvoru

U turskoj štampi, u prvoj polovini februara ove godine nastavljena je diskusija u vezi sa nevino osuđenim velikim turskim pesnikom Nazimom Hikmetom, koji već 12 godina čami u zatvoru. Mehmed Ali Sebuk, poznati kriminolog i advokat iz Istanbula, završio je 28 januara u listu »Vatan« seriju članaka u kojima je nepobitno dokazao da je Nazim Hikmet, bez ikakve krivice, kažnjive po turskom krivičnom zakonu, potpuno nevino osuđen od strane dva vojna suda na 28 godina robije ,i da mu čak nije odloženo izdržavanje kazne uprkos toga što je sudsko-lekarska komisija još 1938 godine konstatovala da treba odložiti izvršavanje kazne zbog teškog obolenja na plućima. (Čak su i izdajnici otadžbine ili oce-ubice sa bolesnim plućima pušteni iz zatvora i slati kući). Tahsin Demiraj u jednom članku objavljenom u časopisu »Hafta«, odgovarajući glavnom uredniku lista »Vatan«, Ahmed Emin Jalmanu, koji se u nekoliko članaka zauzimao za oslobođenje Nazima Hikmeta, priznaje da će Narodna skupština ovu stvar uzeti u svoje ruke ukoliko se zaista radi o sudskoj zabludi, ali u daljem izlaganju dokazuje kako ovaj veliki turski pesnik ima komunističke poglede na svet i citira jednu njegovu pesmu ispevanu 1948 godine u kaznenom zavodu u Brusi. List »Vakit« od 2 februara ove godine pod naslovom »Da li je Nazim Hikmet komunist ili ne?« donosi opširan uvodni članak Asima Usa, vlasnika i glavnog urednika lista i vladinog narodnog poslanika, u kome pisac pokušava da diskutuje oko nedužnosti osuđenog pesnika, skrene na teren diskusije o tome da li Nazim Hikmet ima komunističke poglede na svet, i citira sledeće stihove pomenute pesme:

»Ako je polovina srca mog ovde, doktore!
Druga polovina je u Kini,
U srcu Armije koja silazi ka Žutoj reci,
I svakoga jutra, doktore,
Svakoga jutra u zoru
Moje srce streljaju u Grčkoj.«

Pisac zatim poziva Ahmed Jalmana da tursku javnost obavesti da li je posle čitanja ove pesme promenio svoje mišljenje, izneto u nizu članaka za odbranu stvari Nazima Hikmeta.

List »Son Posta« od 8 februara ov. g. piše da su preduzeti koraci kod OUN i UNESK-a sa ciljem da se Nazim Hikmet oslobodi od daljeg izdržavanja kazne:

»Pored ostalog, u ime Međunarodnog udruženja pravnika sa potpisima D. N. Britt-a pretsednika udruženja, britanskog narodnog poslanika i kraljevskog savetnika, Joe Normana, generalnog sekretara udruženja i pariskog advokata, upućeno je po jedno pismo Šukri Saradžoglu-u kao pretsedniku Narodne skupštine, ministru pravde Tuatu Sirmenu i ministru Narodne odbrane Husni Čakiru, u kojima se traži da se osuđeni pomiluje radi toga što boluje od grudne angine«.

Turski parlament je na svojoj poslednjoj sednici od 24 marta kada je bio raspušten odložio diskusiju u vezi sa zakonom o opštoj amnestiji, što je izazvalo veliko razočarenje u turskoj javnosti, naročito u novinarskim krugovima među kojima postoji dosta veliki broj osuđenika za štamparske krivice. Ovo je pogodilo i političke osuđenike. Nazim Hikmet, prema pisanju turskih listova od 29 marta, posle raspuštanja Narodne skupštine i odlaganja zakona o opštoj amnestiji doneo je odluku da počev od 8 aprila štrajkuje glađu.

Svi turski listovi od 9 aprila objavili su izveštaje svojih dopisnika iz Burse u kojima se kaže da je pesnik Nazim Hikmet 8 aprila otpočeo štrajk glađu i da od tada više ništa ne jede i ne pije. Nadležni lekari su izjavili da on ovako gladovanje može izdržati 3—4 dana.

Turski listovi od 10 aprila javili su da je pesnik Nazim Hikmet pod stražom u automobilu prenet u bolnicu Djerhupasa u Istanbulu radi lekarskog pregleda stanja njegovog zdravlja. Tom prilikom treba da se utvrdi da li njegova bolest zahteva odlaganje kazne. Listovi napominju da Nazim Hikmet nije obustavio štrajk glađu ni u bolnici.

Luj Adamič: „Stari jugoslovenski portreti koji su vekovima prethodili Renesansi, puni su života i individualnog izražaja"

U najnovijem broju svoga lista »Trends & Tides« Luj Adamič je objavio pismo koje je, za vreme svoga boravka u našoj zemlji uputio jednom svom prijatelju u Americi. U pismu Adamič govori, pored ostalog, o utiscima koje su na njega ostavile naše srednjevekovne freske:

Bogumilski stećak (Radimlje)

»U Beogradu, živeći pet dana u kući namenjenoj Miroslavu Krleži koji sprema veliku izložbu Stare jugoslovenske umetnosti, nisam mogao da odvojim oči od nekih reprodukcija fresaka iz 12 i 11 pa čak i 9 veka, kada je cvetala kultura u srcu Balkana. Neke od ovih slika, mnoge od njih portreti vodećih ili pak prosečnih ljudi tog perioda, tek su nedavno pronađene. One su sasvim jasno deo vizantiske umetničke struje, jer su istočni i centralni deo poluostrva bili pod Vizantijom, no, isto tako je jasno, ove slike sasvim su različite od vizantiskih frezaka koje su stereotipni formalizam, jednodimenziski slikoviti sastavi, bez izražaja i raspoloženja. Ovi stari jugoslovenski portreti koji su vekovima prethodili renesansi, puni su života i individualnog izražaja. Oni ne pretstavljaju samo »čovečanstvo« u svojim različitim stremljenjima, kao što to čini vizantiska umetnost; oni pretstavljaju ljudska bića čija lica pokazuju bol ili radost, inteligenciju ili glupost, dobrotu ili želju, pasiju ili odmor. Puni su ljudskog osećaja. Iako su slikani pre stotine godina, čak i pre hiljadu godina, oni su moderna, čak i modernistička umetnost. Boje su otvorene, čiste.

Oni su nešto sasvim posebno, nešto za sebe, i moraju da izazovu uzbuđenje među umetnicima i istoričarima kada se ove reprodukcije budu prikazivale po svetu. No, trebalo bi da probude isto tako interesovanje i kod političkih-svesnih ljudi, jer govore o tome da nijedan narod sa svojom sopstvenom dušom kao što je ovaj ne može da bude večito proganjan... i da je Jugoslavija morala da pođe svojim sopstvenim putem u ovom revolucionarnom periodu.«

ŠVAJCARSKI STRUČNJACI NA IZLOŽBI SREDNJEVEKOVNE UMETNOSTI U PARIZU

Kao gosti poslanstva FNRJ posetili su izložbu srednjevekovne umetnosti Jugoslavije sledeći stručnjaci iz Švajcarske: Dr. Maks Hugler, direktor Umetničkog muzeja u Bernu i pretsednik Društva za umetnost, dr. Georg Šmit, direktor Umetničkog muzeja u Bazelu, dr. Rene Verli, direktor Umetničkog muzeja u Cirihu, dr. Linus Birhler, profesor umetnosti na Visokoj tehničkoj školi u Cirihu i pretsednik Savezne komisije za spomenike.

Po svom povratku iz Pariza dr. Hugler je uputio našem poslanstvu u Bern jedno pismo zahvalnosti u kome kaže: »Izložba Jugoslovenske srednjevekovne umetnosti u palati Sajo ostvarena je veoma dobro i nivo izložbe je visok. Mogu reći da je nemoguće bolje učiniti...«

Dr. Šmit piše: »Ova je izložba učinila na mene veoma snažan utisak kako u umetničkom tako i muzeografskom i naučnom pogledu. Naravno, velika senzacija ove izložbe su grobnice bogumila. Ali i freske pretstavljaju veliki interes i potpuno su savršeno reproducirane i postavljene«.

Dr. Verli piše: »Ova izložba koja nam otvara jedno novo polje istorije umetnosti učinila je na mene veliki i nezaboravan utisak.« Isto tako pohvalno su se izrazili i drugi stručnjaci. U Švajcarskoj javnosti vlada interes za mogućnost otvaranja izložbe Jugoslovenske srednjevekovne umetnosti u Švajcarskoj.

Teror nad grčkim piscima na Makronisisu

Koncentracioni logor Makronisis u Grčkoj primer je svirepog, kukavičkog napada grčke reakcije na napredne književnike, naučnike, kulturne radnike i uopšte na sve ljude čiji se duh nije mogao pomiriti sa onim što čoveka lišava osnovnih ljudskih osobina. U tom logoru postoji jedan deo koji se zove »Agios Georgios« gde su skupljeni oni internirci koji su, podvrgnuti specijalnom načinu »prevaspitavanja«, zadobili teška obolenja od tuberkuloze, preloma kostiju, rane po telu, poremećaj živčenog sistema itd. Zasada je, prema vestima iz Grčke, oko 150 poznatih grčkih kulturnih radnika i antifašista, skupljeno u »Agios Georgiosu«. Među njima nalaze se i dvojica poznatih grčkih književnika: Dimitros Fotiadis i Ludemis Menelaos.

Progresivni književnik Dimitros Fotiadis učestvovao je u borbi protiv nemačko-italijanskih zavojevača. Posle Drugog svetskog rata, kao politički i književni radnik on uzima aktivnog učešća u borbi protiv monarho-fašizma. Fotiadis je osnivač i urednik atinske revije za nauku i umetnost »Eleftera Gramata«. Monarho-fašističke vlasti dugo vremena su se ustezale da uhapse Fotiadisa koji uživa veliku popularnost i autoritet među progresivnim naučnim i umetničkim krugovima Atine. Mladi grčki napredni pesnik Ludemis Menelaos invalid je iz grčko-italijanskog rata 1940—1941. Njegove pesme ispevane na frontu bilo su omiljene među grčkim vojnicima. Za vreme nemačko-italijanske okupacije Grčke Menelaos učestvuje u narodnooslobodilačkoj borbi, piše antifašističke pesme koje borci ELAS-a prihvataju kao narodne pesme. Borba protiv monarho-fašista zatiče Menelaosa ponovo na strani grčkog naroda. On diže svoj glas pesnika i borca protiv monarho-fašističkog nasilja. Smatrajući ga svojim opasnim neprijateljem, monarho-fašističke vlasti uhapsile su Menelaosa zajedno sa njegovom ženom i bolesnim detetom. Cela porodica bila je podvrgnuta fašističkom metodu »prevaspitavanja« koji se sastoji u tome da se na naprednog književnika primene sve moguće torture, da ga i fizički i moralno unižava, jednom reči da u kondenzovanom obliku doživi sve ono protiv čega se sam borio, da na sebi oseti i fizički bol koji trpi sav narod, da oseti nemoć vezanog, zarobljenog čoveka, da oseti i strah radi novog, možda još goreg fizičkog bola i da popusti, da se potčini, da prihvati ravnodušnost ili divljaštvo ili izdaju, da se proda ili potčini neprijatelju i sebe i svoga naroda, da prestane da bude čovek.

Sto pedeset naprednih Grka u logoru Makronisis — »Agios Georgios«, njihovo očajno stanje, tuberkuloza, prelomljene kosti, njihova krv govore da se nisu potčinili mračnim, antiljudskim silama koje su, isto što i s njima, učinile sa stotinama hiljada Grka.

Tri engleska filma na našem bioskopskom repertoaru

U svome romanu »Zvezde gledaju s neba«, Kronin je dao jedan celovit, psihološki i dramatski snažan i pun presek engleskog društva za jedan, relativno, dugi period, između godine 1908 i 1930. Kroninovo umetničko delo, duboko zadire i u politički i društveno-ekonomski sistem Engleske, ukazujući pritom između ostalog, i na dejstvo konzervativnih i naprednih snaga u njemu. Ličnosti u romanu zahvaćene su u mnogim i različitim situacijama i akcijama, umetnički su produbljene, životne, otslikane u razvoju. Radnje, koje te ličnosti vrše, s obzirom na njihovu društvenu pripadnost, i, prema tome, na psihologiju, izgledaju logične i razumljive, a tok događaja prirodan. Kroninov roman, dajući presek engleskog društva za pomenuto razdoblje, pretstavlja istovremeno snažnu, iako na svoj način datu, kritiku kapitalističkog društveno-ekonomskog sistema.

Na filmsko platno preneseno je sasvim malo od onoga što se može naći u Kroninovom delu. S jedne strane, ovo izgleda razumljivo, kada se ima u vidu ogromna sadržajna i vremenska širina, kao i obuhvatna snaga toga dela. Međutim, pisac scenarija nije izvukao ono što je bitno u romanu, a često, nije se ni dotakao nekih problema koji su u njemu isto tako od velikog značaja. Naprimer, parlamentarni život Engleske, kome je dato dosta mesta u romanu »Zvezde gledaju s neba«, problem otstupanja vrhova Laburističke stranke od obećanja datih radnicima u odnosu na nacionalizaciju rudnika, u filmu uopšte nisu dodirnuti. Dajući kroz filmsku fabulu Kroninovo delo, a ispuštajući da obradi ove, kao i mnoge druge činjenice i momente, scenario je potrgao osnovne niti na kojima je građen razvoj ličnosti Davida Fenvika, Ričarda Barasa, Džoa Goulana i drugih.

Zbog svega ovoga filmu nedostaje, u odgovarajućoj srazmeri, ona odmerena, psihološki i sadržajno bogata dramatska živost svojstvena Kroninovom delu. S druge strane, film »Zvezde gledaju s neba«, pokatkad, daje karakter naprednog i savesno rađenog umetničkog dela. U njemu ima mesta, koja, istinito prikazujući stvari, pretstavljaju osudu eksploatatorskih i bezdušnih metoda primenjivanih od strane kapitalista u odnosu na radnike, u konkretnom slučaju — na rudare. Katastrofa, koja se odigrala u rudniku uglja Neptun, i kojom prilikom gine veliki broj rudara, — režiski, efektno i tehnički najbolje rađeni deo filma — prouzrokovana je gramzljivošću sopstvenika rudnika.

Glavna ličnost u filmu, David Fenvik, koji se svojom inteligencijom i naporima probija kroz život, dat je prilično ubedljivo kao čovek koji uporno hoće da ide putem borbe za izvojevanje prava radnika unutar kapitalističkog sistema. Prema Kroninovom romanu, David postaje poslanik u britanskom parlamentu, da bi se, kasnije, propavši na drugim parlamentarnim izborima, vratio u rudnik, obeshrabljen i slomljen. Kraj filma, međutim, optimističniji je. Posle rudničke nesreće i pogibije oca, Roberta, i brata, Huga, kao i posle tragične smrti staroga Barasa, Fenvik polazi ponovo u borbu, Njegova vera u pobedu, po filmu, nije ugasla. Ličnost Džoa Goulana, bivšeg rudarskog radnika, Davidovog zemljaka, njegova pokvarenost, licemerje i beskrupuloznost, prikazani su reljefno ne samo akcijom nego i mimikom i gestom. Međutim, i ovde se oseća nedostatak materijala iz Kroninovog dela, materijala iz koga bi se mogla videti cinična zamašnost intriga i podvala koje je Džon Goulan činio da bi došao do bogatstva i vlasti. Jedna od realističkih crta ovoga filma je što podvlači da u tom svetu, ljudi kao Goulani uspevaju, dok Fenvici bivaju tučeni.

Lik Ričarda Barasa, dat u nekoliko scena, logički je nepovezan, jer ne postoji psihološki kontinuitet u akcijama i stanjima u kojima se Baras nalazi. Sva složena utančanost Laurine psihologije — po romanu — u filmu je samo nagoveštena — sa nekoliko gestova, i to — pogrešno. Dosta uspešno je ostvaren lik Dženie, Fenvikove žene, Artur, Barasov sin, čiji je idealizam — po romanu — potpuno slomljen, u filmu je gotovo izostavljen. Robert Fenvik prikazan je kao pribran, smeo i odvažan rudar koji veruje u svoje saznanje o istini.

★

Film »Crvene cipelice« zanimljiv je po svojoj koncepciji i složenosti. Preko stvaralačkog rada jedne baletske grupe, kroz mestimično i dosta jednostrano zahvaćeni život nekolicine umetnika, preko Andersenove bajke ostvarene kroz balet, koja se, istovremeno, na neki način, realizuje u samom filmu, — film »Crvene cipelice« potrže i neke probleme koji zadiru u umetničko stvaranje uopšte. Tako, naprimer, Boris Ljermontov nosilac je shvatanja da umetnik mora da pripada jedino svojoj umetnosti, da on, ako toga nema, prestaje, propada, umetnički dar u njemu gubi se. Viktorija Pedž, baletska igračica, htela bi da poseduje i umetnost i ljubav, i pored toga što jednom prilikom kaže da živeći za nju znači igrati. Na kraju, ovaj problem ipak ostaje nerešen, odnosno pokriven tragičnom smrću Viktorije Pedž.

Film nema široko i snažno postavljenu fabulu, sa dobro rađenim zapletom i razvojem, i sa psihološki opravdanim završetkom. Dobija se utisak da, sve do gotovo druge polovine filma, zapleta gotovo i nema. Prava dramska radnja zbog toga dolazi relativno dosta kasno. Otuda, što se tiče ove radnje, ima se, pokatkad, utisak nečeg monotonog, nedovoljno razvijenog, nedinamičnog. Međutim, i pored toga, film »Crvene cipelice« interesantan je i održava budnom pažnju gledalaca. Tome je znatno doprinela složenost i tehnika boja, balet, sa vešto obrađenim kareografskim elementima, režija filma, koja je, i pored izvesnih, nesumnjivih padova, umela da uklopi u filmsku radnju niz uspešno datih baletskih scena. Dobro su izvajane i scene koje prikazuju život baletske grupe iza kulisa, život koji traži samopožrtvovanje, napore, istrajnost i odricanja; ali, u kome se istovremeno, grade solidarnost i drugarstvo.

Mučan utisak ostavljaju naturalistički obojene slike mrtve baletske igračice Viktorije Pedž, kao i sumorna scena u kojoj Boris Ljermontov gotovo neljudskim glasom saopštava publici Viktorijinu smrt. Balet »Crvene cipelice«, i pored svojih irealističkih crta, i pored toga što potrže neka pitanja za diskusiju, inventivno je ostvaren. Tragedija Viktorije Pedž dolazi iznenadno, psihološki je nepripremljena i neopravdana, i deluje kao konstrukcija.

Film nema kroz široku i raznostranu skalu ljudskih osećanja mnogo ocrtanih likova — scenario i režija nisu za to dali odgovarajući raspon Adolf Volbrik, koji je, u svoje vreme, zbog svoga naprednog stava, emigrirao iz Hitlerove Nemačke, snažnom glumom, odraženom u gestu, mimici i načinu govora, ostvario je, i pored toga, lik energičnog i živog čoveka, iako dosta jednostranog, bogatog unutrašnjim životom i odanog stvari na kojoj radi. Lakoćom i gracioznošću pokreta, svojom klasično lepom igrom, spojenom sa modernističkim elementima, toplo i neposredno deluje kao glumica i baletska igračica Moara Širer. Nosilac uloge kompozitora Džulijana Krastera, u nekoliko mahova dobro je naglasio crte umetnika koji se sav predaje svome delu.

★

»Pesma mrtvim ljubavnicima«, slikanjem života na hanoveranskom dvoru s kraja XVII i početkom XVIII stoleća, ukazao je — iako se ne može reći da je težio za tim — na neke od mračnih strana feudalno-monarhističke vladavine toga vremena uopšte; na spletke, intrige i zločine koje je ova vladavina nosila sama sobom i omogućavala ih, na razornu (iako samo nagoveštenu) bedu i pustoš koju je donosila narodu potlačenom njom.

Glavna tema ovoga filma, međutim, je tragedija kneginje Sofije Doroteje i Švedanina, grofa Filipa Kenigsmarka; njih dvoje — prema filmu — žrtva su dvorskog morala, gramzivosti Dorotejinog oca, surevnjivosti i ambicioznosti grofice Platen, surovosti kneza Georga Luja. Ali, ova tragedija, više od toga, rezultat je degeneracije jedne kaste, koja je odlazila sa pozornice istorije, okviri principa, koje je ta kasta izgradila u interesu sopstvenog održanja, postali su preuski i za potomke njihovih tvoraca; pri pokušaju da ih raskinu, iako samo u jednom, vrlo uskom domenu, energičniji i slobodniji pripadnici ove kaste, takođe bivaju slomljeni. U suštini slobodniji i bolji od drugih pojedinaca iz njihove sredine, živih temperamenata, neotupeli za velike radosti života, ali, raskidani perfidnošću zavera i smutnji na dvoru, trovani formalizmom plemićkog pseudomorala — koji je iza zastora laž, podvala, cinizam, pohlepa, nevernost i blud — Filip Kenigsmark i Sofija Doroteja, i pored razlike u karakterima i načinu života — razumljivo, nalaze put jedno drugome. Njihova ljubav, ponikla i izrastala na tome i u takvim uslovima, prirodno, morala je da se završi tragično. Požrtvovanje, samoodricanje i lični heroizam, koje je ona rodila, i veličina tragedije, međutim, ostaju netaknuti i nesumnjivi; na sve ovo samo je ostavila svoj otisak i rastuća malograđanština izražena preko Doroteje.

I pored nekih izrazito mističnih scena, pored nekih simbolistično mističnih i naturalističkih crta, film »Pesma mrtvim ljubavnicima« svojom odmerenom, pribranom i dobro postavljenom radnjom, kao i svojom ujednačenošću, deluje, u celini uzev, kao marljivo i studiozno rađeno umetničko delo. Za slikanje situacija i radnji, režija filma pronašla je niz uspelih rešenja. Dorotejina borba, sukob između živog osećanja ljubavi za Kenigsmarka i njenog shvatanja o dužnosti i obavezama koje ima, data je, vrlo ubedljivo, preko slike karnevalske noći kroz koju se ona probija tražeći Kenigsmarka. Scena, u kojoj se bori i gine opkoljeni Kenigsmark valjano je izgradena u nemim kadrovima i deluje svojom naglašenom dramskom napetošću.

Sam karneval, pak, po svojoj putenosti i slavlju, po svojoj raznobojnosti, više odgovara sunčanom podnebljju Italije, Španije i Sredozemlja uopšte, nego li temperamentu ljudi sa hanoverskog dvora.

Glavne ličnosti filma plastične su i manje ili više, uverljive; Kenigsmark snažan u osećanju, akciji, izrazu i stavu, stara kneginja oličenje dvorskog morala, grofica Platen nezajažljivi i ambiciozni intrigant; ljupka i bezazlena, pomalo obojena malograđanštinom, kneginja Sofija Doroteja.

Slobodan DŽUNIĆ

PETA KONFERENCIJA UNESKO-a

UNESKO — Organizacija Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu održaće V zasedanje Generalne Konferencije u Firenci od 22 maja do 16 juna. Naša zemlja, koja je nedavno pristupila toj organizaciji, biće na Generalnoj konferenciji zastupljena delegacijom.

OSVRTI NA KNJIGE

Povodom jedne nove knjige o Njegošu

Vido LATKOVIĆ

Pre kratkog vremena pojavila se na Cetinju, u izdanju Narodne knjige, zbirka članaka o Njegošu (»Članci o Njegošu) od Rista J. Dragićevića. Ta knjiga je puna i poznate i nepoznate arhivske građe i sitnih podataka o Njegošu vladaru i pesniku i o ljudima i događajima u vezi sa njima. S te strane knjiga će veoma korisno poslužiti daljem proučavanju Njegoša. Ali dok je njena dokumentarna vrednost nesumnjiva, bez obzira da li su podaci koje pruža ranije bili poznati ili ne, dotle u metodu rada R. Dragićevića i naročito u njegovom načinu pisanja ima negativnih pojava, na koje svakako treba skrenuti pažnju.

Povod da se na tu stranu knjige R. Dragićevića osvrnem dala mi je i jedna napomena koja se neposredno mene tiče. Na kraju knjige pisac je smatrao za potrebno da u kraćim beleškama dade neku vrstu geneze svakog od svojih članaka, što je takođe karakteristično za njegova shvatana. On tu, na primer, ukazuje i na prikaze tih njegovih članaka. U jednoj od takvih napomena, uz članak »Njegoševo školovanje«, na strani 219 i 220 on kaže: »Članak je prvi put objavljen u »Istoriskim zapisima« knj. II, sv. 3—4 (septembar—oktobar 1948 g.). Glavne zaključke do kojih sam došao u ovom članku iskoristio je Dr. Vido Latković u svome djelu »Petar Petrović Njegoš« (Beograd 1949) ma da to nije nigdje pomenuo. Latković je koristio i druge moje članke (o Njegoševoj »Biljardi«, o Njegošu i Puškinu itd.), ali je propustio da upotrebi članak »Njegoševi roditelji i braća«, pa toga radi (valjda: »zbog toga« V. L.) piše da je Njegoš imao »tri brata«, a on je doista imao samo dva brata«. Na prvi pogled ova zamerka nema ni za koga značaja sem za mene lično, ali ona je izrečena javno, pa na isti način treba na nju i odgovoriti, i, što je značajnije, i ona ukazuje na to kako R. Dragićević shvata naučni rad.

Moja knjiga »Petar Petrović Njegoš« izišla je u izdanju Nopoka i samim tim namenjena je omladini. Pri pisanju te knjige ja sam se koristio svim onim što sam bar za poslednjih dvadeset i pet godina pažljivo čitao o Njegošu, o Crnoj Gori njegovog vremena i o prvoj polovini XIX veka uopšte, bilo u štampanim radovima, bilo u neobjavljenim arhivskim dokumentima. U toj knjizi ja se često pozivam na ranije radove o Njegošu i njegovom vremenu (tako često da mi je jedan od kritičara knjige na tome oštro zamerio!), ali u tom pozivanju ima izvesnog sistema. Najčešće citiram Njegoševe savremenike, njihova sećanja, mišljenja, tumačenja izvesnih pojava; dosta često se pozivam na starije i novije pisce koji su pisali o Njegošu, i to samo kad navodim njihove reči ili kad prihvatam njihova mišljenja i zaključke.

R. Dragićević nije Njegošev savremenik, nikakvo njegovo mišljenje nisam prihvatio, nikakav njegov zaključak nisam »iskoristio«.

Dragićevićevi zaključci u članku »Njegoševo školovanje«, za koje me, valjda, optužuje da sam ih »iskoristio« takvi su da ih ja nisam mogao koristiti. On kaže da »učeći kod samouka na Cetinju i na Toploj, pa opet na Cetinju kod samouka Milutinovića, Njegoš nije mogao blagovremeno naučiti čak ni najosnovnija pravila interpunkcije...« (str.49),dok je moje mišljenje da ono što je Njegoš »naučio i saznao u roditeljskoj kući, u cetinjskom manastiru od Tropovića i Milutinovića... nije malo i beznačajno«. Ko god ma i površno uporedi moja shvatanja Njegoševog učenja u mladosti, moja mišljenja o Tropoviću, Milutinoviću i sl., uveriće se da ona ne samo da nisu »iskorišćavanje« Dragićevićevih zaključaka, nego su suprotna tim zaključcima.

No R. Dragićević naziva svojim zaključcima (»do kojih sam došao...«) i ono što jedan dokumenat sam sobom govori ili je čak i izričito u dokumentu rečeno. Tako je on na osnovu jednog pisma Petra I, vladike crnogorskog, Jeremiji Gagiću, od 20 januara 1827, »utvrdio činjenice«: »da je mladi Njegoš učio na Toploj, a ne u manastiru Savini«, »da je Njegoševo školovanje na Toploj trajalo svega »godinu i po« (to su reči iz dokumenata, V. L.), »da je Nj. školovanje u Boki bilo završeno prije 20 jan. 1927 godine«, i »da je apsolutno netačno Vukotićevo i Vrčevićevo tvrđenje o Nj. školovanju u Kotoru« (str. 42 i 43) sve to dokumenat sam sobom kaže. Ali možda je baš na takve »zaključke« i mislio Dragićević kada me je optužio, jer on naglašava da je do ovog dokumenta došao teškom mukom: »Ja sam toga radi, uz ostala pitanja koja su me interesovala ,tražio i za ovo pitanje podatke u Cetinjskom arhivu, te sam uspio da nađem jedan dokumenat, kojim se ovo pitanje može riješiti, ma da ne u celosti. Taj dokumenat je pismo Petra I ruskom konzulu Gagiću od 20 januara 1827 godine« (st. 41. Pismo je, međutim skoro celo, objavio još 1937 godine (više od 10 godina pre nego što je Dragićević »uspeo« da ga pronađe!!) Dušan Vuksan u svome članku »Vladika Rade i Đorđije Petrović« (»Zapisi«, za 1937, knjiga XVIII, strana 352 i 333). Istina, Vuksan tada nije objavio i dodatak tome pismu, koji je bio ispisan na posebnom parčetu hartije i umetnut u pismo jer tada nije smatrao za potrebno da to, učini, ali to u suštini ne menja stvar: glavno je da je pismo bilo pristupačno. Ja sam, pak, u jednom prigodnom članku, objavljenom u »Borbi« za 8 jun 1947 (dakle više od godinu dana pre nego što je objavljen Dragićevićev članak!), ne precizirajući datume, jer tome ovde nije bilo mesta, Njegoševo školovanje u Boki rezimirao ovako: »Uz svog umnog strica Njegoš je živeo do 1825 godine, kada je poslat u Toplu, kod Hercegnovca da se uči kod poznatog učitelja Zosima Tropovića. Od 1827 Njegoš je ponovo na Cetinju itd.«. (strana 4, stubac 2). Za pametnog čoveka u tim rečima sadržani su svi navedeni »zaključci« R. Dragićevića: i to da je učio u Topli a ne u Savini, i dužina školovanja, iako neprecizno, i kad se Njegoš vratio na Cetinje, a pošto nigde nisam naveo da je Njegoš učio u Kotoru (a to bih svakako učinio da sam verovao u to, jer je tada u Kotoru postojala i gimnazija, što bi za Njegoševo školovanje bilo značajno) to je i četvrti Dragićevićev »zaključak« obuhvaćen.

Dragićević je, opet teškom mukom, navodeći glomaznu literaturu (primedba 13, na str. 40) došao do »zaključka« da je S. Milutinović prispeo na Cetinje 25 septembra 1827 godine, taj datum se nalazi i u mojoj knjizi, pa možda je i on »inkriminisan«. Radi se, naime, o tome da je Petar I u jednom svom pismu označio kao datum Milutinovićevog dolaska 5 oktobra po novom stilu, a u drugom 25 septembra po starom (oba pisma su objavljena još 1927 godine), i treba se odlučiti za jedan od ta dva datuma, jer u jednom od ta dva pisma je očevidna greška za jedan dan. Mene nije stalo mnogo muke da se odlučim za 25 septembra, jer u jednom dokumentu, koji je još 1931 objavio A. Ivić (»Građa«, II, str. 122) tačno je označen datum Milutinovićevog begstva iz Kotora, 30 septembra po novom, odnosno 18 po starom stilu (ovaj podatak Dragićević nije uzeo u obzir), a još iz gimnaziskih dana znam da je Milutinović osam dana živeo skriven u Lovćenu, pre nego što je došao na Cetinje, (up. J. Skerlić, Istorija nove srpske književ.«, Beograd, str. 158), »osam dana« se spominje u jednom od dva navedena pisma Petra I.

Tako stoji stvar sa »iskorišćavanjem« s moje strane »zaključaka« R. Dragićevića datih u članku »Njegoševo školovanje«. Pored najpažljivijeg poređivanja Dragićevićevog i mog teksta, neke druge ma i daleke sličnosti a kamoli podudaranja nisam mogao otkriti. Ako Dragićević na nešto drugo misli, neka jasno kaže. Dragićević mi, u nešto blažoj formi, zamera da sam »koristio« i neke druge njegove članke. I tu se, očevidno, radi o nekim datumima, jer se moja tumačenja pojava o kojima je tamo reč razlikuju od Dragićevićevih. Da ne bih zamarao čitaoce, reći ću odmah da sam do godine zidanje Biljarde (1838) došao, pored ostalog, na osnovu pisma kapetana Oreškovića Vuku Karadžiću (»Prepiska«, VII, Beograd 1913, str. 480). Da je Njegoš bio u Beču 5/17 februara, kada je sahranjen Puškin, Dragićević je našao u jednom dokumentu koji je objavljen još 1910 godine i čovek se mora u čudu pitati: po kojoj logici, na osnovu čega može misliti da za to ne zna niko sem njega?!

No ,na kraju krajeva, ne radi se o tome da ja nisam nedozvoljeno »iskoristio« zaključke R. Dragićevića, što je, mislim, posle ovoga što sam izneo svakome jasno, nego o tome kada je pisac jedne ovakve knjige kakva je moja knjižica o Njegošu obavezan da ukazuje na upotrebljenu literaturu. Ja sam (na str. 15) napisao: »Njegoš je, međutim, učio u Toploj svega »godinu i po«, kako se to vidi iz jednog pisma Petra I Jeremiji Gagiću. Iz tog pisma vidi se takođe da je Njegoš opet bio na Cetinju u januaru 1827, te je, prema tome, u Toplu pošao oko polovine 1825 godine«. Pismo o kome je ovde reč prvi put je, koliko mi je poznato, u celini objavio zaista R. Dragićević. Jesam li ja obavezan da kažem ko je to pismo prvi put objavio kada se ne pozivam na Dragićevićeve »zaključke« nego na ono što je vladika Petar rekao u tom pismu? Ja mislim ne samo da nisam bio obavezan, nego da to ne treba činiti uopšte. Ja sam u toj knjizi, možda i suviše često, citirao starija pisma i drugu građu, pa nigde nisam smatrao za potrebno da kažem ko je tu građu prvi put objavio.

Ja čak mislim da se ne samo u ovakvim knjigama za omladinu, i uopšte za širi krug čitalaca, nego i u sasvim stručnim napisima može i mora biti mnogo štedljiviji u beleškama ispod teksta u onim: ibidem, op. cit., s. v. itd. Te beleške ispod teksta treba, po mom mišljenju, da služe prvenstveno za kakva objašnjenja koja se ne mogu dati u samom tekstu, a literatura se, kad je to potrebno, može navesti i na kraju napisa. Ponekad se te beleške, zaista, ne mogu izbeći, kao u polemikama, na primer, ili u doktorskim disertacijama i slično. Ali u našoj naučnoj literaturi već odavno postoji nezdrava tendencija da se takve beleške ispod teksta namerno gomilaju, da bi se dao što »naučniji« izgled napisu. Poneki put to uzme takve razmere da se čitalac ne može oteti utisku da pisac radi u samoobmani da baš to i čini naučnost napisa, a ne njegova sadržina. Nisu kod nas retki slučajevi da se pisac u tim beleškama poziva i na samoga sebe, na neko svoje ranije delo. Takvo besmisleno »ibidemičarstvo«, ako se tako može reći, ismejao je još davno Radoje Domanović i, koliko se sećam, duhovito parodirao: »Skoči srna iza grma«. Dragićević je često polemičan, pa mu je beleška ispod teksta bila ponekad potrebna da bi se dokumentovao. Ali ipak mislim da je 700 beležaka na 200 stranica teksta i suviše i da se mirne duše bar dobra polovina mogla izbeći. Da kod njega postoji tendencija nezdravog »ibidemičarstva« vidi se po tome što je kod njega ovih beležaka ispod teksta relativno utoliko više ukoliko je napis novijeg datuma.

Od ovoga još više pada u oči izvestan zastareli, isto tako nezdravi individualizam R. Dragićevića. Meni se čini da nema strane u njegovoj knjizi gde on ne kaže: »Ja«, često i po nekoliko puta na istoj strani. Veoma su česte rečenice ovog tipa: »Da bi bar unekoliko popunio tu prazninu, ja sam povremeno prikupljao i najsitnije pomene...; »u svojim beleškama imam...«; »imam još jedan podatak...«; »ja sam mišljenja...« »ja sam uvjeren...«; »ja zaključujem...« i tako dalje. Naročito bodu oči i vređaju njegove lekcije koje čita svima i svakome: «Na osnovu ovakvih kontradikcija u našoj stručnoj literaturi nije se moglo doći ni do kakvog pouzdanog zaključka. Ostala je jedina mogućnost...« (str. 41) da on to pitanje reši; »Bar se u najnovije vreme ne bi smjelo o Tropoviću napamet pisati...«: (str. 46). »...moraju se svi koji žele da dadu i najmanji prilog o Njegošu posvetiti izabranoj temi, kako se u našim časopisima i listovima ne bi objavljivali neprovjereni i nepouzdani članci«. (str. 112). Na nekim mestima on navodi sve što je kada rečeno o nekoj pojavi u vezi sa Njegošem, samo da bi pokazao kako je sve to »netačno«, »nekritično«, »nenaučno«. Ovaj nezdravi individualizam i pretenzioznost vidi se i u pogovoru uz knjigu. On tu daje neka objašnjenja, ali se ne obraća svima čitaocima, nego na prvom mestu kritičarima: »Sve se ovo mora imati u vidu prilikom ocjene ovih mojih skromnih radova«, kao da mu je više stalo do toga da li će knjiga biti pohvaljena, nego da li će koristiti nekome ili ne.

Naravno, kod takvih shvatanja moralo je izbiti i precenjivanje podataka koje knjiga pruža. Sve što se odnosi na Njegoša, pa i najmanja pojedinost, značajno je. Ali ipak, meni se bar čini, preterano je reći: »Ovom prilikom nijesam mogao riješiti pitanje da li su otsečene glave bile istaknute na trebinjskom ili na mostarskom gradu« (str. 18) ili: »Pitanje skidanja olovnog krova sa ovog novog Njegoševog dvora nije u našoj nauci prečišćeno, pa ću (opet »ja«) i to pitanje moći riješiti...« — Ovde se radi o čistom objektivizmu, o pribiranju činjenica samo radi činjenica bez obzira na njihov značaj. Uz to ide i apsolutiziranje arhivskih podataka, verovanje u njihovu apsolutnu tačnost, pri čemu se zaboravlja da su i ta pisma pisali ljudi, posmatrajući pojave sa svog gledišta.

Rado ponavljam da je knjiga R. Dragićevića puna podataka, da je ona s te strane vrlo korisna i mislim da se i na tu njenu stranu jednom treba osvrnuti. Ali ovom prilikom trebalo je ukazati na negativne strane knjige, na beleškarenje ispod teksta, na individualizam koji ponekad ide do isključivosti, na objektivizam i sl., jer to nije usamljena pojava u našoj naučnoj literaturi.

Nagrade Vlade NR Makedonije naučnim i kulturnim radnicima

Povodom petogodišnjice obrazovanja prve narodne vlade NR Makedonije nagrađen je veliki broj naučnih i kulturnih radnika i istaknutih trudbenika u proizvodnji, zadrugara i pretsednika seljačkih radnih zadruga. Vlada NR Makedonije dodelila je nagrade u ukupnom iznosu od tri miliona šest stotina hiljada dinara.

Od naučnih radnika nagrađeni su dr. Dimitrije Juzbašić za naučni rad u oblasti vaskularizacije bubrega i organizovanju hirurške klinike na Medicinskom fakultetu u Skoplju, dr. Aleksandar Ignjatovski i dr. Milivoje Vidaković za zalaganje u organizovanju Medicinskog fakulteta, dr. Đoše Gavrilski za postignute rezultate u suzbijanju malarije, inženjer Slavko Popantovski za organizovanje Poljoprivredno-šumarskog fakulteta u Skoplju, Rudolf Golpik za naučno-istraživački rad u oblasti proizvodnje duvana, dr. Marin Katalinić za naučni rad u oblasti fizike, za zalaganje u nastavi i organizovanje Instituta za fiziku pri skopskom Filozofskom fakultetu, dr. Dragoslav Mitrinović za naučni rad, zalaganje u nastavi i za organizovanje matematičkog instituta, dr. Mihailo Petruševski za naučni rad i organizovanje Filozofskog fakulteta i seminara za klasičnu filologiju, dr. Haralampije Polenaković za naučni rad u oblasti makedonske književnosti, Kočo Dimčev za naučni rad i zalaganje u nastavi, Lepe Ljuben za zalaganje u nastavi i organizovanje istoriskog seminara, Krum Tošev za obradu pitanja iz oblasti makedonskog jezika i drugi.

Od kulturnih radnika i umetnika nagrađeni su: Dimitar Kjostorov za režiju komada »Vuci i ovci« od Ostrovskog, Todor Skalovski za dirigovanje »Pajaca« od Leonkavala — opere kojom je počela Makedonska državna opera, Lovro Matačić za dirigovanje opere »Boemi« od Pučinija, Bogdanov Kočko Petar za tumačenje uloge Rudolfa u operi »Boemi«, Georgi Makedonski za izvođenje baleta »Bahčisarajska fontana «od Asafjeva, Trajko Prokopijev, Firfov Živko, Vasa Hadimanov i Stefan Gajdov za rad na muzičkom polju, likovni umetnici: Nikola Martinoski, Ljuben Belogaski, LazarLičenoski i vajar Dimče Todorovski, književnici: Slavko Janevski, Aco Šopov, Georije Abadžijev, rezbar Nestor Aleksijevski za restauraciju oštećenih delova makedonskog duboreza i za stvaranje originalnih kompozicija u duborezu, Đon Đorđijevski za izradu reprezentativnih umetničkih predmeta u filigranu i drugi.

Nagrade Vlade Crne Gore

Pretsedništvo Vlade Narodne Republike Crne Gore dodelilo je novčane nagrade u iznosu od 800 hiljada dinara kulturnim, javnim, stručnim i drugim radnicima za požrtvovani rad na organizaciji kulturnog i naučnog života u Narodnoj Republici Crnoj Gori kao i za umetnička ostvarenja, objavljene priloge i stručnu delatnost pojedinaca. Od likovnih umetnika nagrađeni su: Petar Lubarda, Miloš Vušković i Aleksandar Prijić.

Od pozorišnih i filmskih radnika nagrađeni su: Blaženka Katalinić, Miloš Jeknić, Radoje Gojkić, Dušan Đorđević, Petar Begović, Petar Milosavljević, Petar Spajić, Petar Vujović, Ana Milosavljević, Ivan Martinović, Đoko Begović, Nada Blažević, Srečko Cvitković, Andrija Kotri, Branko Obradović, Evgenija Vukdelić, Sveto Lepotić i Branislav Bastać.

Za muzičko-pedagoški rad nagrađeni su: Anton Pogačar, Vida Matijan, Jovan Milošević, Bogoslav Šula, Kamila Macoleni, Marko Rivijer, Anton Homen, Miroslav Gavrilović, Janez Žnidar, Eugen Kajzler, Dimo Jovanović i Branko Lazarević.

Od naučnih radnika nagrađeni su: Jagoš Jovanović, dr. Jevto Milović, Risto Dragičević i Aleksandar Lainović.

Od književnika nagrađeni su: Janko Đonović, Mirko Banjević i Ratko Đurović.

Od novinara nagrađeni su: Božidarka Đurović, Ante Slovinić, Milosav Lalić, Mileva Delević i Milivoje Otović.

Izložba likovne delatnosti Narodne omladine Beogradskog univerziteta

Ova izložba obuhvata 49 izlagača. Iako nejednaka u proseku savladanosti zanata s obzirom da među izlagačima ima i već zanatski zrelijih radova studenata Akademije za primenjenu umetnost i Akademije za likovne umetnosti, ona daje sliku izvesnih praktičnih ostvarenja. Naime, zaista lepa i sveža ostvarenja u plakatu i obradi knjige prevazilaze okvir jedne studentske izložbe i daju perspektivu za te rodove umetnosti koji su kod nas ranije bili zapostavljani.

Ugodno je vidjeti, i to baš na jednoj studentskoj izložbi praktičnu primenu i dobra ostvarenja iz primenjene umetnosti. Jer, već smo davno navikli da vidimo da su ova stremljenja mladih budućih umetnika pa i amatera usmereni isključivo slikarstvu i vajarstvu. I, zato ćemo ovaj prikaz otpočeti sa pokušajem analize baš tog dela likovne delatnosti studentske omladine, sa primenjenom umetnošću.

U plakatu ima ostvarenja koja i po umetničkim kvalitetima i svojom povezanošću oblika i sadržine prevazilaze veliki postotak plakata na koji nailazimo u našem javnom životu. Između ostalih treba istaći plakate za otkup žita, «I mi smo za mir«, »Mi imamo hiljade Sirotanovića« itd. Isto tako treba podvući lep nivo drugova koji se bave obradom knjige (naslovna strana »Kako se kalio čelik«, ilustracije Liberovskog itd.).

Pokušaji u mozaiku i fresci imaju više dokaza o zanatskom umeću nego o stvaralačko-umetničkim sposobnosti ma svojih autora. Vajarski deo, međutim, kao i slikarski ne daju sliku nekih naročitih perspektiva za budućnost izlagača. Ima nesumnjivo obdarenosti, ima po negde i izvesne zanatske zrelosti (Nandor Glid »Nosač cementa«, lepo modelovan sa nesumnjivim poznavanjem zanata, ali neistinit u pokretu). Ima, pak, jedna mala figura u gipsu »Konavljanka«, namenjena keramici, koja je po svojoj obradi nesumnjivo najinteresantnija na izložbi, jer potpuno odgovara po obradi i sadržini svojoj nameni, dok ostale skulpture sa težnjom ka čisto likovnim kvalitetima zaostaju za svojim ciljem, izuzev portreta od A. Zorina.

Među slikarima izdvaja se Nikola Karlovaris čiji su akvareli prozračni, puni atmosfere i istiniti, i Predrag Mihajlović koji ima nesumnjivo osećanje za fine odnose u tonovima i za čvrst oblik. Međutim, njegovi su radovi vrlo nejednaki i dokazuju nesumnjivu potrebu, da se ozbiljno i kontrolisano podvrgne disciplinovanoj studiji slikarstvu. Ima nesumnjivo i drugih talenata, jer je svakako izbor načinjen među najboljim podnescima, no mi smo hteli ovde podvući ono što je već ili blizu ostvarenja ili interesantno kao mogućnosti za dalji rad.

U arhitekturi nailazimo na lepa praktična rešenja ali još uvek se pred modernim arhitektonskim projektima i ostvarenjima moramo zapitati: zašto li se anonimnoj a praktičnoj modernoj arhitekturi, čije stroge i dosadne geometrijske oblike može spasti samo pleneniti materijal, ne nađe jedno rešenje nacionalno po obliku (stilu). Zašto ne koristiti stilove koje su naši narodi dali (bosanska kuća, dalmatinska kamena kuća, šumadiska kuća, pomoravski tip kuće itd. itd.) i sa njima a na bazi jedne moderne praktične i savremene arhitekture obogatiti arhitekturu uopšte?

Đ. POPOVIĆ

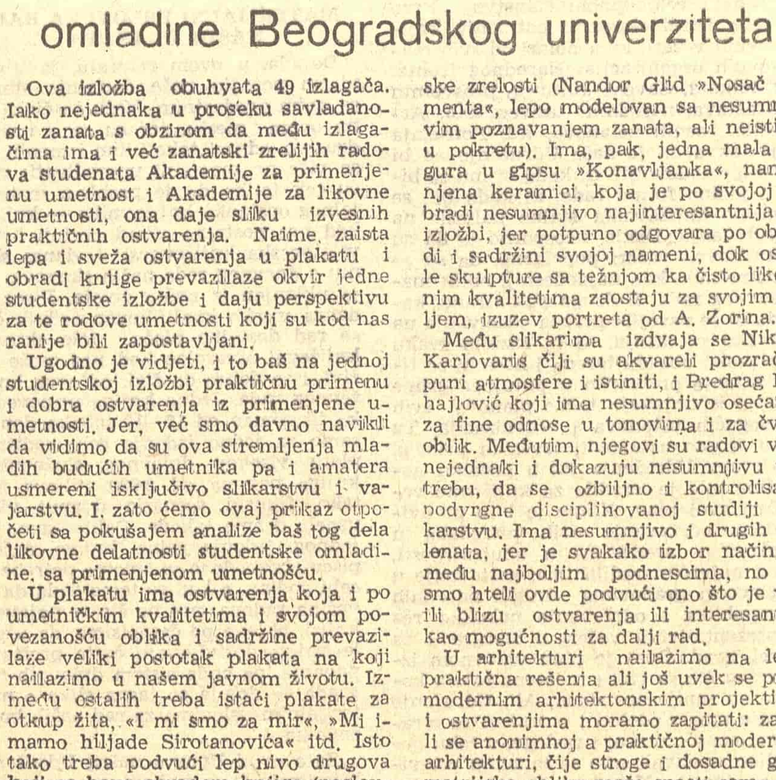

Boško Karanović: Crtež

MAKEDONSKI NARODNI TEATAR

(Nastavak sa prve strane)

Kao što je celokupnu borbu makedonskog naroda preuzeo pod svoje rukovodstvo, istoriski predodređen za tu ulogu proletarijat i njegova avangarda KPJ, tako su i nove pozorišne grupe počele da niču i razvijaju se u radničkim sindikatima i organizacijama, u redovima studentske napredne omladine.

Velika je uloga koju su te amaterske grupe odigrale u vaspitanju masa između dva rata. Na istoričarima revolucionarne borbe makedonskog naroda i njegove kulture ostaje da ispitaju i ocene istoriski značaj ovih pozorišnih grupa.

Ali ono što je nesumnjivo to je ta neprekidna linija razvitka pozorišnih tradicija, ta nepresušna ljubav naroda prema pozorišnoj umetnosti, te zaista ugledne po revolucionarnosti i predanosti narodu pozorišne tradicije.

I one pretstavljaju zaista bogato nasleđstvo koje je primila pozorišna grupa »Kočo Racin« u sastavu NOV i POJ-a da bi ga obogatila tokom velike Narodne revolucije i unela u riznicu Makedonskog narodnog teatra.

Zaista značajno nasleđstvo za jedan teatar koji je nikao u toku revolucije, na tlu socijalističke zemlje.

★

Regrutovan uglavnom iz redova pozorišne grupe »Kočo Racin« i pozorišnih grupa ostalih makedonskih jedinica NOV i POJ-a, sastavljen od članova koji su u trupu, zajedno sa svojom skoro potpunom teatarskom neobrazovanošću (i pored izvesnog broja pojedinaca koji se mogu izuzeti samo u smislu duže prakse) uneli zanos, pelet revolucije, još od početka postavljen na zdrave idejne osnove, okružen staranjem narodne vlasti — mladi kolektiv Makedonskog narodnog teatra je pretstavljao zdravo, sveže telo koje nisu ni nagrizali ni razjedali i raspadanje i dekadenca starih buržoaskih asimilatorsko-denacionalizatorskih pozorišta čiju je zgradu i garderobu nasledio. To zdravlje, ta svežina i polet bili su neosporno osnovne odlike mladog kolektiva.

Ali uprkos tome što je to bila značajna prednost ovog mladog kolektiva, iz toga je proizilazila teškoća, koja je u mnogome smetala, stajala mnogo napora i koja je ostavila pečat na petogodišnjem razvitku Makedonskog narodnog teatra i danas pretstavlja jednu od njegovih karakteristika i specifičnosti.

Baš usled mladosti svoga članstva, usled tog nedostatka pozorišne naobrazbe, pred Makedonski narodni teatar se još na prvom njegovom koraku postavilo da u sebi, kroz svoj razvitak sjedini i rad na umetničkom samoobrazovanju i pojedinaca i kolektiva, sa radom na organizaciji i oformljavanju pretstava. Tako je i problem unutrašnje organizacije svog rada (da zadovolji i potrebe škole i teatra) bio osnovni problem od čijeg je rešenja zavisio dalji umetnički razvitak kolektiva. I pošlo se, baš te aprilske večeri, na put koga je uveliko trebalo (u pravom smislu) krčiti sopstvenim snagama i kroz kriterij prakse uočavati greške, zaletanja, nedoslednosti i otklanjati ih. Ali taj put makar koliko pun teškoća bio je i slavan put razvitka i uspona i svaki korak napred do neograničenih razmera je razbuktavao polet i stvaralačke snage mladog kolektiva.

Od presudne važnosti na ovakvom razvojnom putu bilo je jedinstvo kolektiva, jasan odnos prema umetnosti, prema svom opštem i pojedinačnom zadatku i harmoničnost kolektivnih i ličnih napora. Borba za to jedinstvo samim tim je značila i borbu protiv prodiranja svakojakih tuđih uticaja u zdravo telo kolektiva, koja je borba uglavnom i dovela Makedonski narodni teatar do današnjeg njegovog stepena.

Otuda je i došlo do one odlike Makedonskog narodnog teatra, koja je njegova izrazita crta, a to je harmoničnost kolektivnog napora u pretstavi, harmoničnost pretstave kao napora pojedinaca svesnih svoga mesta, uloge i značaja u kolektivu.

Međutim, razvitak Makedonskog narodnog teatra (a to se naročito i uočljivo videlo prilikom turneje po ostalim bratskim republikama) postavio je nove zadatke koji su se trebali rešavati na planu daljeg razvitka kolektiva u smislu izgrađivanja i opšteg i pojedinačnog (artističkog) scenskog izraza, ka rešavanju složenijih scenskih u svakom pogledu zadataka. Sam razvitak je izbacio na površinu problem realističkog scenskog izraza i ukazao na pojave kopiranja stvarnosti, koje su grozile naturalizmom i umrtvljavanjem scenskog života. Na rešavanju tih problema radi još i danas Makedonski narodni teatar. Njegov dvogodišnji bilans (od turneje pa do danas) kroz jubilarnu dekadu pokazaće koliko se u tome uspelo i šta još treba da se savlada da bi se prebrodila stvaralačka kriza ovog mladog kolektiva, u periodu kad stara sredstva nisu dovoljna za nove zadatke, a nova oruđa još nisu iskovana.

Kao što su prošlih pet godina bile godine velikih napora, ali zato i ozbiljnih umetničkih uspeha, koje su Makedonski narodni teatar uzdigli na stepen najvećeg dometa kulturnog preporoda makedonskog naroda, tako će nove godine biti novi koraci, brži, čvršći i sigurniji ka postizavanju najviših dometa u našem umetničkom stvaralaštvu.

Jedna od pionirskih zadaća koje su pale u deo Makedonskom narodnom teatru još u početnom periodu, bilo je stvaranje makedonskog književnog jezika, a osobito scenskog i govornog izraza. Na rešenje ovog zadatka Makedonski narodni teatar uložio je puno napora i njemu svojstvenom upornošću postigao da je danas žarište najčistijeg makedonskog jezika.

Ne manja pionirska uloga pala mu je u odnosu na stvaranje i obogaćivanje prevodne književnosti na makedonski jezik. Fakat da se danas na makedonskom jeziku mogu čitati pored klasika marksizma-lenjinizma i Ostrovski i Gogolj i Cankar i Šekspir u svakom slučaju pretstavlja najjasniju potvrdu u tačnost našeg naveda, kao i u to da je Makedonski narodni teatar taj zadatak dostojno izvršio.

Najmanje postignuća Makedonski narodni teatar ima, ali je zato i njegova uloga na ovom području bila i najteža, u oblasti stvaranja nacionalne savremene drame. Više planiranosti u naporima saradnje sa autorima i pomoći autorima, veća upornost u potsticanju književnika na tu saradnju svakako da bi urodila i boljim rezultatima od drame kojom će Makedonski narodni teatar i obeležiti proslavu petogodišnjice.

★

Razvitak Makedonskog narodnog teatra je ubrzo postavio na dnevni red problem njegovog proširenja i 1948 je prvi put u istoriji makedonskog naroda otpočela svoj život Makedonska opera.

U borbi za osnivanje opere i njeno izgrađivanje od neocenjive je važnosti pomoć koju su ostali bratski jugoslovenski narodi pružili makedonskom narodu i u stalnim kadrovima i u povremenoj pomoći. Time se i može objasniti tako brzo napredovanje Makedonske opere, koja ma da još uvek ne dostiže nivo drame, sigurnim koracima ide ka svom punom oformljenju i stabilizaciji, ka sve većim dostignućima.

Nepunu godinu iza prvog nastupa mlade opere, svojom samostalnom pretstavom nastupio je i balet, koji je uglavnom regrutovan od najmlađih snaga ali koji i pored toga već beleži sigurne korake ka rezultatima koji će pretstavljati i vrednost Makedonskog narodnog teatra kao celine.

ZAHARIJE ORFELIN I SIN MU PETAR

— *Jedan motiv koji čeka autora* —

U našem zanimljivom i uzbudljivom XVIII veku, kada se po varošima Panonije tek počeo formirati srpski građanski stalež, javio se kao prvi njegov pisac Zaharija Orfelin, od koga po rečima Dobrovskog, »nova srpska književnost počinje«, i čije ime, po rečima Dositejevim, »neće među rodom našim zaboraviti se...«

Ali koliko god slavan i zaslužan po svom elegičnom pa opet buntovnom »Plaču Serbije«, zatim po »Žitiju Petra Velikog«, pa »Slavenosrpskom magazinu«, tom prvom jugoslovenskom časopisu (1768), i ostalim književnim, kao i slikarskim, bakrorezačkim i drugim umetničkim delima, na osnovu kojih je i postao, prema Vukovu saopštenju, »cesarsko-kraljevskija Vijenskija Akademije hudožestva članom«, — Orfelin je pisac koji je najviše stradao od »gonjenja silnih i sitnijih«, i koga su najviše stezale »gvozdene verige siromaštva...«

No njega u životu nisu pogađale samo raznolike i mnogobrojne okolnosti i neprilike u kojima se borio sa oskudicom, crkvenom hijerarhijom »šumskim badavadžijama« (kaluđerima) u Karlovcima, u Vršcu, u Veneciji, u raznim mestima i manastirima; njega je pored sve ga toga pogađala i tragedija koju je kao otac i pedagog doživljavao u najužem, u svom porodičnom krugu.

Orfelinova žena Ana rodila je 26 februara 1759 godine muško dete koje je na krštenju dobilo ime Petar. Kako je mati već 10 marta, dakle dve nedelje posle porođaja umrla, naš pisac je detetu, što se kaže, postao i otac i majka. Kao takav on se uveliko brinuo za telesni, i osobito za duševni život svoga prvenca i jedinca. To nam najbolje pokazuju beleške koje je ostavio o svom sinu iz njegovog ranog detinjstva i koje se mogu, u neku ruku, smatrati našim prvim roditeljskim dnevnikom. To nam pored toga, pokazuje i jedno naročito Orfelinovo delo, sastavljeno baš za sina, o kome će dalje biti više reči.

Orfelin je kao brižan otac, uz već navedene beleške o rođenju sinovljevu i smrti ženinoj, ostavio i beleške o daljem razvitku svoga sina. Tako je zabeležio: »1760 dne 5 junija u 10 sati pred poludne stal Petr nanogi i hoditi pomalu načal; 1760 leta progovorivati načal; 1762 leta načal črez kartočki v poznanjim pismen slovenskih privoditsja; 1763 leta načal v poznanju višego suščestva (biča) privoditsja, odnakož (ali) boljeje vremena v boljezni provodil...«

Koliko je Orfelin u razvitku svoga sina učestvovao — odnosno želeo da učestvuje — još bolje će nam pokazati njegovo Apostolsko mleko maleni katilizis, kako pisac kaže, »na prosto serpskom maternjem jeziku«. To »kratčajšeje hrišćanskoje učenje« nije postalo slučajno, ni ma kad; ono je »radi mladoljetnago otroka Petra Orfelina ustrojeno 1763 mjesjaca februarija 26«, dakle na peti rođendan dragoga jedinca i radi njegova vaspitanja. Uz verski tekst, napisan u vidu »pitanja i odgovora«, tu je pisac-pesnik dao i jednu naročito komponovanu lirsku prozu, satkanu od najplemenitijih roditeljsko-pedagoških težnji ovoga našeg prvog građanskog kulturnog graditelja i ideologa. Ta roditeljska-pedagoška bitka ima naslov **Molitva roditelja.**

Što se budemo dublje uneli u vaspitne ideale koje je roditelj-pedagog ispleo u toj misaonoj lirskoj kompoziciji, to će nam se otvoriti širi pogled na tragediju koju je taj roditelj i pedagog doživeo. Treba samo unapred napomenuti da je ta kompozi-

(Nastavak na četvrtoj strani)

SKUPŠTINA UDRUŽENJA KNJIŽEVNIKA SRBIJE

U Beogradu je 23. IV održana godišnja skupština Udruženja književnika Srbije. Skupštini je prisustvovao ministar za nauku i kulturu FNRJ Rodoljub Čolaković, zatim ministar za nauku i kulturu NR Srbije Mita Miljković i delegati udruženja književnika iz ostalih naših republika.

Referat o radu Udruženja u prošloj godini podneo je sekretar Milorad Panić-Surep.

U svom osvrtu na književni život u prošloj godini pretsednik Udruženja Milan Bogdanović zadržao se na nekim najvažnijim problemima koji su u toku godine pokrenuti.

Posle diskusije pročitan je i prihvaćen predlog pravila Udruženja sa potrebnim izmenama unesenim prema novom statutu donetom na Drugom kongresu književnika Jugoslavije. Na kraju je izabrana uprava Udruženja, Sud časti i Nadzorni odbor. Za pretsednika je izabran Milan Bogdanović, za potpretsednika Jovan Popović, za sekretare Milorad Panić-Surep, Erih Koš i Risto Tošović, a za članove Desanka Maksimović, Mladen Leskovac, Mihalj Majtenji, Tanasije Mladenović, Milivoje Ristić i Eli Finci. U Sud časti su ušli Dušan Kostić, Dušan Matić i Branko Ćopić, a u Nadzorni odbor Milan Joković, Đuza Radović i Arsen Diklić.

Sa skupštine je upućen telegram maršalu Titu.

Referat M. Panića-Surepa

Književno stvaralaštvo u našoj zemlji, usko povezano sa oslobodilačkom borbom naših naroda i kulturnim podizanjem širokih radnih masa, iz generacije u generaciju za poslednji vek i po, bivalo je sve jače zapažano, negovano i sve više cenjeno. Danas, u našoj socijalističkoj otadžbini, ono je postalo jedno od najuzvišenijih poziva, a ljudi koji su se njemu posvetili široko su shvaćeni i primljeni kao izraz vremena i naše socijalističke stvarnosti.

Takav ugled književnosti kod nas i poštovanje koje uživa pisac u našoj zemlji, prirodni su i zasluženi. Rođena u borbi za oslobođenje zemlje od porobljivača, naša novija književnost rasla je i izrasla do svog najvišeg nivoa u borbi za oslobođenje rada, slobodu misli, u borbi za lepši, kulturniji i ljudi dostojan život; svojim najznačajnijim delima, upravo po svemu onome što nju i sačinjava, ona je ogledalo baš toga procesa i sredine u kojoj se on razvijao. Isto je tako prirodno što su i nosioci te delatnosti, pisci, ne samo svojim književnim delom već i svojim životom bili verni sinovi svoga naroda, što su s njim zajedno prolazili kroz sve radosti i sve patnje, kroz gorčine poraza i triumf pobeda, i na taj način ostvarivali jedinstvo svoje ličnosti i svoga dela, povezivali svoje delo sa najnaprednijim težnjama radnih masa svoga vremena. Daleko od namere da ovu konstataciju uopštim, da je primenim na sve što je kod nas napisano i na sve one koji su se za poslednji vek i po bavili među nama pisanjem, ja želim da naglasim da je ona u potpunosti tačna kad je reč o istinskim, trajnim vrednostima našeg književnog nasleđa. To potvrđuju životi i dela takvih naših prethodnika kao što su Vuk Karadžić i Branko, Njegoš i Đura Jakšić, Sterija, Vojislav Ilić, Svetolik Ranković, Domanović, Zmaj i mnogi drugi, upravo svi oni što čine osnovu i vrhove naše duhovne kulture, sve do živih savremenika čija se reč i akcija nerazdvojno prepliću u opštem naporu naroda da u ovoj zemlji izgradi takvo društveno uređenje u kome je zaista vredno živeti. Zbog toga je naš čitalac — a to su danas najšire narodne mase — navikao da u delima svojih pisaca traži i nalazi samo istinu, pravdu, čovečnost, plemenito rodoljublje, kao i nemilosrdno razgolićavanje svega nakaznog, otvorenu i žestoku osudu tiranije, unižavanje čoveka, osudu svakog ugrožavanja ljudskih sloboda. Zbog toga su redovno propadali i svi pokušaji da se u našu zemlju prenesu i presade raznorazni morbidni izmi iz društava i umetnosti koje su trulile u svetu, a koje su i ovde tražile svoju podlogu; od njih u našoj književnosti nije ostalo ni traga; kao zadah truleži prolazili su preko nas sa dahom vetra, a usev naših polja i dalje se hranio i bujao sokovima svoga tla i svetlošću svoga podneblja.

Eto, takav pređeni put naše književnosti i takav odnos, takva vernost, ta povezanost našeg pisca sa narodom i jesu učinili da je književna delatnost postala kod nas uzvišen i odgovoran poziv, a književnik visoko cenjen, prisno voljen i brižljivo negovan radnik u radnoj zajednici koja se oslobodila svih vrsta eksploatacije.

Iz tih razloga shvatljivo je i široko interesovanje koje pokazuju za rad našeg Udruženja široke narodne mase preko svojih organizacija, narodna vlast kao realizator izgradnje novog socijalističkog društva u našoj zemlji, a posebno naša Partija kao inspirator i organizator svestranog progresa bratske zajednice jugoslovenskih naroda.

Sumirajući danas, na ovoj skupštini, jednogodišnje napore književnika Srbije, članova našeg Udruženja, u ovom referatu biće izložena samo ona naša delatnost koju smo ostvarili kao kolektiv, kao organizovani članovi jednog društva. Jasno je, kada je reč o piscima, da to ne može biti potpuna slika naše aktivnosti. Glavni naši napori kao književnih stvaralaca ostvaruju se, po prirodi našeg posla, izvan Udruženja. Ovaj će nas referat, svakako, više pretstaviti kao javne radnike u akciji pred narodom i u radu na svojoj izgradnji, zajedničkom upoznavanju društvene problematike, rešavanju pojedinačnih i opštih književnih problema. Zato ga treba primiti kao sastavni deo referata, »O književnim problemima u 1949 godini.« koji će podneti drug pretsednik.

ČLANSTVO

Udruženje književnika Srbije broji danas 82 člana i 20 kandidata. U njemu su okupljeni svi aktivni pisci koji žive na teritoriji naše Republike, i to: Srba 81, Crnogoraca 9, Hrvata 4, Slovenca 2 i 6 pisaca nacionalnih manjina. U toku prošle godine Uprava je iz redova kandidata začlanila 5 pisaca (Roksu Njeguš, Antonija Marinkovića, Ristu Tošovića, Voju Carića i Arsena Diklića), iz povereništva za Crnu Goru došao je Mirko Vujačić, a ponovo je registrovan kao član našeg Udruženja jedan od njegovih osnivača, Rodoljub Čolaković, koji je bio prestao biti član usled dužeg boravka van teritorije NR Srbije.

Za kandidate Udruženja od prošle skupštine do sada primljeni su mladi, nesumnjivo talentovani pisci Vasa Popović, Stevan Raičković, Todor Tošić, Ivan Ivanji i Đorđe Radišić. Uprava je često na svojim sednicama razmatrala razvoj većeg broja književnih početnika, među kojima je zapazila više obdarenih omladinaca, ali nije mogla steći uverenje o njihovoj dovoljnoj dozrelosti kao ni o tome da će se definitivno opredeliti za poziv književnika, te ih zato nije mogla zakandidovati. Sa ovim mladim ljudima održana su i dva posebna sastanka, a više puta bili su pozivani kao gosti na naše plenarne skupove, naročito kada je bilo reči o omladinskoj književnosti i radovima mladih pisaca.

U toku protekle godine iz našeg Udruženja uklonjena su dva nedostojna člana (Marko Vranješević i Zlatko Klačik) i četiri kandidata (Miodrag Tomić, Veles Perić, Vuk Trnavski i Miodrag Popović), koji su u najtežim trenucima po našu zemlju moralno posrnuli, izgubili osobine ljudi socijalističkog društva i pošli putem izdaje svoga naroda.

SEDNICE UPRAVE

Od 26 marta 1949 godine pa do ove skupštine Uprava je održala 28 sednica. Već od prvog svog sastanka Uprava je nastojala da rad Udruženja razvije po određenim, svestrano prodiskutovanim smernicama, ulažući posebne napore na aktivizaciji celokupnog članstva. Što češći, po mogućstvu nedeljni plenarni sastanci usvojeni su kao najpodesniji način za združivanje, uzajamnu pomoć i ideološko izgrađivanje članova Udruženja. Plenarni sastanci planirani su unapred tako da se na njima naizmenično smenjuju rad na neposrednim književnim problemima i izučavanje i usvajanje rezultata marksističko-lenjinističke teorije sa posebnim osvrtima na pitanja estetike. — Kao drugi oblik delatnosti Udruženja usvojeno je često održavanje zajedničkih književnih večeri, predavanja i sličnih javnih manifestacija s tim što bi se i ovaj rad podveo pod izvestan sistem. — Upoznavanje književnika Srbije sa problematikom našeg društva u borbi za ostvarenje Petogodišnjeg plana Uprava je postavila kao jedan od prvih zadataka.

Kako je ostvarivan ovaj planirani program rada Udruženja videće se dalje iz izveštaja, a ja bih ovde — kada je reč o Upravi — da naglasim da je ona zaista bila homogena i posle diskusija redovno jedinstvena u donošenju svojih odluka. Sa Upravom Saveza saradnja se razvijala uglavnom normalno, izuzev nekoliko slučajeva, koji još nisu raščišćeni, a po kojima Uprava Saveza i Uprava našeg Udruženja nemaju ista gledišta.

PLENARNI SASTANCI

U toku protekle godine, naše Udruženje je održalo 24 plenarna sastanka. Na planu idejno-teoretskog rada održan je, na ovim sastancima, niz predavanja s diskusijom, kao što su: Dijalektički i istoriski materijalizam (predavač Eli Finci). Proređivanje referata druga Tita s posebnim osvrtom na literaturu (M. Bogdanović), O problemima istorije književnosti na osnovu članaka M. Đilasa »O nacionalnoj istoriji kao vaspitnom predmetu« (Eli Finci), Pregled diskusije o kosmopolitizmu u sovjetskoj književnosti, nauci i umetnosti (M. Jurković) itd. Radi upoznavanja političke situacije u svetu i odbrane nezavisnosti naše zemlje od informbiroovskih nasrtljivaca održano je nekoliko sastanaka, među kojima: O Kongresu pristalica mira (Č. Minderović), O danu mira, predavanje francuskog pisca i prijatelja naše zemlje Žana Kasu-a, diskusija s grupom francuskih javnih radnika, predizborni razgovor sa drugom Mošom Pijade i drugi. — Najveći broj sastanaka bio je posvećen književnim radovima naših članova; na njima su čitane nove pripovetke, pesme, drame naših drugova, a naročito radovi najmlađih pisaca.

Sumirajući danas ovaj rad Udruženja, treba istaći sledeće činjenice:

a) na plenarnim sastancima prosečno je učestvovalo 30 do 40 pisaca, dakle ispod polovine članstva;

b) diskusija po predavanjima i pročitanim književnim radovima retko je zahvatala veći broj članstva; obično su u njoj učestvovali uvek isti drugovi i svi napori Uprave da diskusiju organizovano izazove kako bi došlo do što življe izmene mišljenja i samim tim produbljivanja problema — ostali su bez zadovoljavajućih rezultata;

v) na plenarnim sastancima naročito je bilo uočljivo uzdržavanje od diskusije po teoretskim pitanjima, što svedoči o tome da veći broj naših članova ne poklanja dovoljno pažnje svojoj teoretskoj izgradnji, bez koje se danas ne može ozbiljno napredovati ni u književnom stvaralaštvu;

g) i najzad, najmlađi članovi i kandidati nisu uneli u Udruženje onu živost i svežinu koja se, s puno razloga, od njih očekivala; oni to nisu učinili čak ni na sastancima posvećenim isključivo njihovim pitanjima i njihovim radovima.

No, pogrešno bi bilo izvući iz ovoga zaključak da naši plenarni sastanci nisu dali i pozitivnih rezultata. Dali su ih, i to značajnih. Članstvo se naučilo da se svake srede na ovim sastancima okuplja; druženje je postalo masovnije i srdačnije, pojačano je interesovanje za lični rad pojedinaca i uzajamni potstrek za pisanje, a diskusija koja se nije mogla razviti na opštim skupovima obično se, i to živo, zapodevala posle, po manjim grupama.

KNJIŽEVNE VEČERI I PREDAVANJA

Najživlja ako ne i najznačajnija delatnost našeg Udruženja svakako su književne večeri i predavanja. Grupe naših članova u toku prošle godine održale su 118 književnih večeri, a pojedinci 61 predavanje. Kad se pogledaju mesta u kojima su ove priredbe održane videće se da je njima obuhvaćena skoro cela NR Srbija i NR Crna Gora, a pored toga da ih je bilo u Bosni, Makedoniji i Hrvatskoj. Tako su, pored ostalih mesta, književne večeri i predavanja naši drugovi održali: u Beogradu, N. Sadu, Pančevu, Jaši Tomiću, Kragujevcu, Negotinu, Boru, Šapcu, Užicu; na Cetinju, Nikšiću, Hercegnovom, Kotoru, Ulcinju; u Splitu, Zagrebu, Skoplju; u Sarajevu, Bihaću, Banjoj Luci, Bosanskoj Gradiški, Dubici, Mostaru. U radovima čitanim na ovim večerima, obrađivana je uglavnom savremena tematika i Narodnooslobodilačka borba, tako da su ti književni rezultati neposredno unošeni u narod, što je nesumnjivo od prvenstvene važnosti. Predavanja pak uglavnom su se odnosila na naše književno i kulturno nasleđe, na pravilno postavljanje naših klasika i ocrtavanje razvojne linije naše umetnosti.

Na književnim večerima najčešće su čitali: Desanka Maksimović (25 puta), Branko Ćopić (22), Mira Alečković (17), Tanasije Mladenović (20), Dušan Kostić (18), Skender Kulenović (11), Oskar Davičo (11), Mihajlo Lalić (7), Milan Bogdanović (7), Panić-Surep (7), Gvido Tartalja (6), Eli Finci (6), Milivoje Ristić (5), po dva i tri puta Jovanka Hrvaćanin, Erih Koš, Dušan Matić, Roksa Njeguš, Oto Bihalji, Milan Dedinac, Jovan Popović, Desimir Blagojević, Mladen Leskovac, Gojko Banović, Arsen Diklić, Vladimir Pitović, Frida Filipović; od kandidata najčešće su učestvovali: Slobodan Marković, Slavko Vukosavljević, Mihajlo Ražnatović, Dragoslav Grbić, Radomir Konstantinović, Miodrag Đurđević, Stevan Raičković, Todor Tošić i Ivan Ivanji.

Najčešće, kao predavači, u ime udruženja govorili su Milan Bogdanović (20 puta) po raznim temama, Eli Finci (7), Ivo Andrić (4), Velibor Gligorić (2), Marijan Jurković (15), Đuza Radović (2), Skender Kulenović, Vido Latković, Oto Bihalji, Zoran Mišić, Oskar Davičo, Dušan Kostić — po jedanput.

Razmotrimo pobliže ovu delatnost našeg Udruženja, koja je inače dobro poznata celokupnom članstvu. Prvo treba istaći ogromnu potražnju književnih večeri, koja dolazi od svih masovnih organizacija: Narodnog fronta, sindikata, Saveza kulturno prosvetnih društava, narodnih univerziteta, Armije, raznih ustanova, itd. Potražnja je takva da je naše Udruženje ne bi moglo zadovoljiti ni kada bi mu to bila jedina forma rada, ni kada bi se grupe književnika stalno nalazile na putovanju. Dakle, neosporno je da su književne večeri popularne, da su se nametnule kao najpodesniji oblik masovnog rada. S druge pak strane, kada bi se usvojila praksa odazivanja na svaku potražnju, to bi razbilo svaku plansku obradu terena i naše bi se Udruženje pretvorilo u putujuće grupe koje ispunjavaju tačke planova svih mogućih ustanova i organizacija. Tu se morao ustanoviti izvestan princip. Uprava Udruženja još u početku godine bila je izradila za književne večeri svoj plan. Njime je bilo predviđeno održavanje ovih priredaba u glavnim središtima u unutrašnjosti, na najvećim radilištima, gostovanje u glavnim gradovima drugih narodnih republika i održavanje nekoliko reprezentativnih večeri u Beogradu za ceo grad. Ovaj je plan uglavnom izvršen što se vidi i iz imena mesta koja su ranije navedena. Ali, Udruženje nije moglo odoleti i potražnji sa strane; ceneći značaj i razloge, u toku godine odazivali smo se mnogim pozivima Armije, Narodnog fronta i preduzeća, a naročito u svečanim danima kao što su proslava dana Republike, oslobođenje Beograda i predizborna kampanja.

Međutim, ova aktivnost Udruženja, pored značajnih pozitivnih rezultata, ima i svoje naličje. Večeri, naročito po unutrašnjosti, iziskuju ogromne napore učesnika i odvajaju ih više dana od normalnog rada, a kada organizacija priredbe podbaci — što nije bio redak slučaj — onda sav trud pet do šest naših drugova ne samo da ostane besplodan, već se to negativno odrazi i na ceo dalji plan Udruženja. Takvi su slučajevi bili sa odlaskom u Užice i Šabac, a donekle i Kragujevac. — Iskustvo nam je pokazalo da su najbolje uspevale književne večeri u unutrašnjosti koje je Udruženje predviđalo, a organizovala poslovnica Ministarstva prosvete NR Srbije.

Veoma korisnom pokazala se i saradnja između književnika i pozorišnih umetnika u izvođenju javnih književnih priredbi. Nju bi trebalo i dalje razvijati, dajući joj što raznovrsnije oblike.

Kako pak stoji sa učestvovanjem naših članova u književnim večerima i predavanjima? Cifre će pokazati da broj onih koji su se na ovom sektoru angažovali nije veliki i da se njim ne možemo zadovoljiti iz dva razloga: prvo, što veći broj članova ostaje društveno neaktivan, i drugo — što se jedna te ista grupa naših drugova stalno opterećuje sve novim dužnostima. Tako, na 118 književnih priredaba uzelo je učešća svega 38 pisaca (29 članova i 9 kandidata), što znači da je radilo svega pet do šest ekipa, koje su se po petnaestak puta pojavljivale na javnim priredbama, dok je 60 pisaca ostalo pasivno. Tako stoji i sa predavanjima (61 predavanje održalo je 12 članova), a što je najvažnije — i ovi predavači spadaju u onaj broj članova koji su se angažovali na književnim večerima. Ako se prelista štampa za proteklu godinu — časopisi, Književne novine, dnevni listovi — i tu će se sresti sa istim imenima. To, — na kraju znači: da je od 102 člana našeg Udruženja književno aktivno svega oko 30.

UPOZNAVANJE S BORBOM ZA OSTVARENJE PETOGODIŠNJEG PLANA

U ovoj godini Udruženje je posvetilo ne malu pažnju upoznavanju članstva sa odlučnim bitkama za unapređenje naše privrede i kulture, organizovanom dovođenju književnika na ključne pozicije našeg Petogodišnjeg plana, na kojima se najuočljivije mogu pratiti oni revolucionarni zamasi kojima se menjaju tokovi reka, izgledi planina, načini života, a time iskiva i drukčiji lik našeg čoveka, lik ljudi nove socijalističke Jugoslavije.

Ovaj zadatak Uprava Udruženja je imala stalno u vidu, kadgod je slala grupe članova u unutrašnjost, ili kad se odlučivala za mesta u kojima je trebalo prirediti književno veče ili predavanje. Pri takvim prilikama nikada nije izostajala i poneka poseta fabrici, radnoj seoskoj zadruzi ili nekom drugom krupnom radilištu. U mesecima avgustu, septembru i oktobru Uprava je bila organizovala i materijalno obezbedila sistematski obilazak članova Udruženja najvažnijih radilišta Petoletke u NR Srbiji. Toga tromesečja književnici Srbije posetili su i proveli po desetak dana na upoznavanju takvih svetionika naše zemlje kao što su hidrocentrale na Vlasini i Drini, rudnici Trepča i Bor, šumska radilišta Rugovo, Goč, Severni i Južni Kučaj, poljoprivredno dobro Pančevački Rit, autoput Bratstvo — Jedinsvo, kombinat u Železniku itd. Bila je namera da se ova akcija obilaženja naših najvažnijih radilišta u 1949 godini obeleži i jednom zajedničkom publikacijom, zbornikom književnih radova donesenih s puta. Namera u potpunosti nije ostvarena. Napisano je i objavljeno u štampi više reportaža i pesama, ali do zbornika nije došlo; više drugova nije realizovalo svoja zapažanja i utiske, ne zato što nisu hteli i pokušali, već zato što im je potrebno da još koji put odu na ista mesta, da još prate dalje i dublje veliki proces koji se tamo dešava. Veza je uspostavljena i nju treba negovati.

Navedena radilišta obišli su: Dušan Matić, Dušan Kostić, Panić Surep, Vladimir Pitović, Mihalj Majtenji, Milivoje Ristić, Mira Alečković Radonja Vešović, Radomir Konstantinović, Zoran Mišić i Slobodan Berberski.

MATERIJALNI USLOVI ZA RAD NAŠIH ČLANOVA

Dosada, u ovom referatu, ja nigde nisam poredio naše današnje stanje sa onim predratnim. Neću to činiti ni na ovom mestu, jer su se u našem društvu odnosi tako bitno izmenili da se više ne mogu ni upoređivati; reći ću tek toliko da je problem materijalnog opstanka književnika — koji je kod nas postojao otkad postoji i nova srpska književnost — danas skinut s dnevnog reda naših skupova, da je uklonjen iz našeg života. Pisac je danas visoko kvalifikovan radnik čiji se rad dostojno plaća. Iole aktivan književni stvaralac kod nas može da živi, i to dobro da živi, od svog književnog rada. Jedna knjiga pripovedaka ili roman od 12—13 tabaka donosi samo za jedno izdanje celu godišnju platu visokog državnog službenika, knjiga pesama od 2.000 stihova isto tako, filmski scenario dvaput više, uspela drama takođe. Dakle, samo od jednog izdanja jedne knjige našem piscu obezbeđene su životne potrebe za celu godinu, a kad se tome doda da se većina radova, pre no što se pojave u knjizi, objave po časopisima, da uspele knjige doživljavaju česta preštampavanja, pa onda sistem državnih nagrada — dobija se jasna slika o materijalnim uslovima za rad naših književnika.

Zato se ni Uprava našeg Udruženja nije imala često da bavi pitanjem novčane pomoći članovima, iako ga je više puta uzimala u razmatranje. U stvari, Udruženje je imalo da pomaže samo dva svoja člana, starija pisca koji su prestali da budu aktivni još pre rata, i jednu udovicu davno preminulog književnika. Njima je u toku godine izdana pomoć u iznosu od 33.000 dinara. Pored ovoga, Uprava je po jednom pomogla još četiri člana, kojima je pomoć bila trenutno potrebna, sa sumom od 22.000 dinara.

To ipak ne znači da briga o materijalnim uslovima za rad apsolutno ne postoji kod nas. Ona se sada javlja u vidu finansiranja putovanja književnika po književnom poslu, nabavke ogreva i tekstila, obezbeđenja odmarališta, regulisanja stenbenih prilika i, naročito, oslobođenja književnika od dužnosti koje obavljaju kao državni službenici.

Da li onim što je učinjeno na ovom planu možemo biti zadovoljni? Ne uvek i ne sasvim.

Sva planirana putovanja Udruženje je materijalno izdržalo i na njih izdalo 183.445 dinara.

Svima književnicima koji su odlazili na odmor a obratili se Udruženju za intervenciju, odmaralište je bilo obezbeđeno.

Pored redovnog snabdevanja građana ogrevom i tekstilom, Udruženje je vanredno pomoglo bonovima za materijal oko 30 književnika kojima je ova pomoć bila najnužnija.

U rešavanju stanbenih teškoća nismo imali mnogo uspeha. Naročito su teška dva slučaja, gde naši članovi nemaju ni najminimalnije pogodnosti stanovanja, a Uprava im nije mogla pomoći ni na koji način.

Pitanje oslobađanja književnika od državne službe posebno je i prilično komplikovano. Možda kao ni u jednoj drugoj republici naše Udruženje ima članova — veoma aktivnih književnika — koji su u isto vreme i na veoma odgovornim, veoma važnim državnim i političkim položajima, koje ni oni sami ne žele da napuste. Dalje, isto je tako za diskusiju pitanje korisnosti rada i mnogih drugih naših drugova — da li su korisniji društvu kao pisci ili službenici — jer retko gde je usko srastao književnik i javni društveni radnik kao što je to kod nas. Pa, onda, pitanje produkcije — ko se od naših drugova može u sebe pouzdati da i pod najboljim uslovima dâ godišnje onaj minimum, jednu knjigu. Naši drugovi, s malim izuzetkom, nisu dovoljno produktivni, te bi oslobođenje od dužnosti službenika za mnoge značilo ipak poluprofesionalizam, jer bi se morali baviti i drugim povremenim poslovima (redigovanjem rukopisa, prevođenjem, pisanjem za dnevnu štampu itd.). Tako, na kraju, jedno treba konstatovati: pitanje potpunog odavanja književnom poslu više je lično pitanje svakog književnika nego što je to opšti problem naše književnosti. Svaki naš član može se osloboditi svakog neknjiževnog rada, samo ako on to želi i ako ima dovoljno vere u sebe.

U toku prošle godine, pored saradnje u časopisima i listovima naši članovi objavili su i veći broj knjiga raznovrsnih rodova i tematike. KNJIGE PRIPOVEDAKA izdali su: I. Andrić, E. Koš, M. Lalić, Latak Ištvan, B. Ćopić, Veljko Petrović, Č. Vuković, I. Sekulić; ROMAN: B. Čiplić; DRAME: O. Bihalji, M. Đoković, P. Petrović, Pecija, PESME: O. Davičo, D. Kostić, S. Kulenović, Tartalja, Ćopić, D. Grbić, M. Alečković, N. Drenovac, M. Vujačić, V. Carić, Vukosavljević, Galogaža, Marković, Raičković: KNJIGE KRITIKA I ESEJA: M. Bogdanović, Leskovac, Boškov, Kovačević, Milačić, Latković; REPORTAŽE, HRONIKE I DNEVNIKE: Čolaković, Njeguš, Žicina, Banović, Arpad Lebl; FILMSKE SCENARIJE napisali su: Davičo, Diklić, Panić Surep, Ćopić, Lalić, Bihalji i Frida Filipović; od prevoda svojim umetničkim kvalitetima ističu se osobito Vinaverov prevod Rablea i B. Nedića »Kako vam drago« od Šekspira.

ZAHARIJE ORFELIN I SIN MU PETAR

(Nastavak sa treće strane)

cija »čedo svoga vremena«. Ona je napisana u hrišćanskom duhu i ruhu, ali ona pored svega toga obuhvata mnoge ideale onog evropskog građanstva koje se sredinom XVIII veka sasvim jasno postavljalo protiv dotrajalog feudalizma i reakcije.

Orfelin se u početku zahvaljuje bogu na »ovom telesnom plodu« na sinu Petru, moleći ga da mu pomogne kako bi dete vaspitao »kako je tebi (bogu) ugodno«. Zatim moli boga da njegovo dete obaspe »duhom svojim svetim«, a onda da ga prosveti i otvori mu um »za svako književno korisno učenje«. Moleći boga dalje da mu sina sačuva »od svakog bezbožja i učenja lukava«, on moli i da mu da »verno, krotko, smireno srce i pravu premudrost i razum« kako bi to dete poraslo »do savršena muža i uzrasta starosti«.

Potom razvija veoma karakterističan odlomak: »Zasadi i ukoreni u srce njegovo naklonost i ljubav prema tvojoj reči božanstvenoj, da bude smeran i govorljiv u molitvi i službi tvojoj, sposoban u proslavljanju svetoga tvoga imena i koristan blagočestivoj opštini našoj, pristojan i krotak prema službenicima reči tvoje i u svemu. Pravičan u delima, stidljiv u ophođenju, častan i umiljat po naravi, istinit na reči, marljiv u radu i srećan u izvršavanju dužnosti svojih. Uman u svim stvarima, iskren u svemu, krotak i druželjubiv prema svim ljudima«.

U tom odlomku on se naročito izrazito moli najpre, tako da kažemo, za nebeske, a onda za zemaljske vrline. On to čini, samo ne na tako izrazit način, i u drugim delovima svoje »molitve«. Pre no što će završiti moli boga da njegovog sina sačuva »od svake sablasti lukavoga sveta«, i od »zla društva«, i od »svih spletaka i zamki đavoljskih«, kao i od mnogih drugih nedaća, a onda da bude milostiv »prema svim roditeljima, učiteljima i nastavnicima« kako bi oni svoju decu i decu koja su im poverena uvek uspešno vaspitavali u »veri« s jedne strane i u »dobrim veštinama i vrlinama« s druge, a sve to »na slavu i čest božanstvenoga tvoga veličanstva, spasenja duša njihovih i korist opštine naše«.

Na taj način se, tako reći dosledno, nadovezuju elementi o »onom« i »ovom« svetu kroz celu Orfelinovu »Molitvu«, očigledne satkanu od tradicionalnih hrišćanskih shvatanja, ali i shvatanja već probuđene buržoazije koja je naglašavala potrebu pravde, istine, marljivosti u radu, savesnog vršenja dužnosti ,kulture i mnogih drugih vrednosti koje će biti »na korist opštine naše«.

Ali bez obzira na ideološku stranu Orfelinove »Molitve«, treba utvrditi da je on o petom rođendanu svoga sina mislio u svakom slučaju lepe i uzvišene misli. Hoće li se te njegove misli ostvariti? Hoće li se, ako ne u celini, ostvariti bar donekle? Šta je postao i kakav je bio njegov sin i potomac Petar?

Mi nemamo mnogo podataka o docnijoj sudbini Orfelinova sina, i ne možemo prema podacima koje poznajemo, sagledati taj život u celini. Ali i ovih nekoliko obaveštenja koja su nam poznata, a koja nam je najviše ostavio sam njegov otac, govori i suviše jasno o velikom roditeljskom i nastavničkom stradanju Orfelinovom, o stradanju koje je za njega lično bilo možda još ljuće od spomenutih »veriga siromaštva« i gonjenja »silnih i sitnijih«.

Gotovo deset godina docnije, 13 marta 1773 godine, dakle oko petnaestog rođendana Petrovog, Orfelin je pisao dosta veliko pismo svom sinovcu Jakovu, poznatom ikonopiscu i slikaru. U tom pismu on piše o raznim brigama i nevoljama, a onda i o sinu, najviše prema pričanju nekog zajedničkog poznanika Filipa.

Ali pre no što navedemo dva tri mesta iz toga pisma o Petru, treba spomenuti da Petar, kraj svih očevih roditeljsko-pedagoških maštanja — nije voleo nikakvo, a kamoli »svako književno korisno učenje«! I kad se otac, svakako strašno razočaran, uverio da sin —neće da uči on ga je, prema podacima Tihomira Ostojića, »dao u šegrte«, i to u Bečkerek. Šta se posle toga dogodilo s Petrom — o tome će nam kazati nešto odlomci iz spomenutog pisma.

»Filip idući iz Temišvara, onda o Sv. Nikolaju — piše Orfelin sinovcu — našao Petra na žabaljskoj skeli u kabanici, u klobuku i opanci, jadna i čemerna. Čuvao negde oko Bečkereka svinje i pobegao. Sad nahodit se kod Aksentija, neznam dakle...« To su oskudni ali veoma određeni i rečiti podaci. U međuvremenu, izgleda da se nestalni i nesmireni sin ipak obraćao i dolazio ocu, jer Orfelin dalje dodaje »Poneže (kako) ne vidi se nikakva nadežda u njemu, po čemu on pred oči moji nepuščen, niti ga pustiti hoću...« Promašene i prevarene roditeljske i vaspitačeve nade mora da su izazvale te tako teške i velike odluke!

Orfelin dalje piše o kući u Novom Sadu. Kada bi je ostavio sinovcu, »po mojoj smerti bez procesa s Petrom ne bi s obišlo, ibo (jer) on bez budnih učitelja ne budel«, tj. rđavi ljudi bi ga savetovali da povede proces. »Ja sve to rasudivši i rodnogo svoga sina sasvim nevaljala gledajući, a o tvojem napretku s početka našega istinituju otečeskuju starost imajući, našao sam za dobro moju kuću prodati, da bi črez iste novce i vladiki isplatiti (kom je dugovao velik dug) i tebi pomoći i sebi dokle poživim prepitanije imati«.

Vidi se dakle da sin Petar, posle napuštenog zanata, nije mogao da se ustali ni kao čuvar svinja kod Bečkereka. Petar je, očigledno, počeo da se skita, jer je viđen sad »negde oko Bečkereka«, sad »na žabaljskoj skeli«, sad »kod Aksentija«, verovatno opet kao svinjar ili tako nešto, ali i to »ne znam dokle«, kaže otac koji sigurno očekuje već nove promene u životu svog nesmirenog i skitaličkog sina. I videći ga »sasvim nevaljala« i sa »nikakvom nadeždom«, otac je nad sinom najzad prelomio štap, i svoju pažnju položio na brige oko sebe i oko sinovca. Ovom na kraju pisma čak kaže: »Srce u meni plače kad pomislim i učini mi se umreću, a ne budu dočekati da te vidim oženjena i moje stvari da su na jednom mestu i u jedni, svoje ruku«.

Iako nije poznato, šta se dalje dogodilo s Petrom, iz izloženja se jasno vidi da se visoki moralni i intelektualni kvaliteti koje je roditelj-pedagog hteo da ostvari u sinu-pitomcu — nisu ostvarili. Prema daljem Orfelinovom životu, kao i mestu na kom je umro — kod tuđih ljudi — vidi se da sa sinom nije imao ni najobičnijih porodičnih veza, ako je sin negde još bio živ. O smrti Orfelinovoj zabeležio je naime Jovan Rajić ove vrlo jasne i određene reči: »1785 januara 19 umro ljubezni moj brat Zaharija Orfelin v Novom Sadje v episkopskom majurje prebjedno...«

Tako je eto roditelj-pedagog, koji je onoliko pažnje poklanjao još malom sinu i koji je onoliko maštao o najvišoj moralnoj i intelektualnoj kulturi svoga jedinca, doživeo ne samo »gorke časove i sramotu«, kako je to na način svoga vremena kazao Dimitrije Ruvarac, nego i potpun slom svih svojih roditeljskih i pedagoških sjajnih nada i ideala.

Treba na kraju još dodati da ta dirljiva tragedija, ispričana ovde prema podacima koje je uglavnom sam Orfelin ostavio, već odavno očekuje majstora pripovedača koji bi je sagledao i prikazao u istorijskoj i društvenoj uslovljenosti doba, u tako složenim nacionalnim, verskim, socijalnim, ekonomskim i kulturnim prilikama našeg XVIII veka, na širokim predelima panonskim.

Dr. Ilija MAMUZIĆ

Redakcioni odbor

Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 mes. 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 101-9060378
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štampa rija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.